హరిభక్తి రసాయన నామ గ్రంథః

Sl No. 728

Acc. no. 6869.

శ్రీరస్తు.

హరిభక్తిరసాయనమ్.

ఈగ్రంథము.

మధుసూదన స్వామియను ప్రాచీనపండితులచేఁ

ద్వాదశోల్లాసములుగా

రచియింపఁబడియె.

అతిప్రయాసచే లభించిననొకయుల్లాసము మాత్రము

లేఖకప్రమాదదోషములు లేకుండఁబరిష్కరించి

ధారా మార్కండేయ శాస్త్రులవారిచే

ప్రచురించఁబడియె.

SREE RANGANAYAKEE VILASUM BRANCH PRESS ONGOLE.

1895.

46/275

హరిభక్తిరసాయనా

ఓం జయ రాధాకృష్ణ ఓం.

పదనఖని విష్టమూర్తిభిరేకాదశతామివావహన్
పాస్త్రైగిరిశః తంవందే నందమందిరే కంచిత్ ॥

గ్రంథారంభే సంభావిత విఘ్ననివారణబుద్ధ్యా భగవద్గుణ... నరూపం మంగళమంగీకుర్వన్ ఆద్యాప్రేప్సితపూర్వకారి ప్రవృత్త్యంగతయా అభిధేయప్రయోజన సంబంధానాచష్టే శిష్టాగ్రణి గ్రంథకారః ॥ నవరసమిళితం వా కేవలం వా పుమర్థం పరమమిహ ముకుందే భక్తియోగం వదంతి- నిరుపమసుఖసంవిద్రూపమస్పృష్టదుఃఖం తమహమఖిలతుష్ట్యై శాస్త్రదృష్ట్యా వ్యనజ్మి కర్మయోగోఽష్టాంగయోగో జ్ఞానయోగో భక్తియోగశ్చేతి చత్వారః పుమర్థత్వేన ప్రసిద్ధా యోగాః యోగాస్త్రయో మయా ప్రోక్తా నృణాం శ్రేయోవిధిత్సయా । జ్ఞానం కర్మ చ భక్తిశ్చ నోపాయోఽన్యోఽస్తి కుత్రచిత్ ॥ ఇతి భగవద్వచనే అష్టాంగయోగోఽపి జ్ఞానయోగాంతర్గతో ద్రష్టవ్యః మన ఏకత్ర సంయుజ్య జితశ్వాసో జితాసనః వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణమతంద్రిత ఇత్యాదినా తస్యాపి వ్యాఖ్యాతత్వాత్ తత్ర గర్భాధాన పుంసవన సీమంతోన్నయన జాతకర్మ నామకరణ అన్నప్రాశన చౌలోపనయనాని చత్వారి వేదవ్రతాని స్నానం సహధర్మచారిణీసంయోగః పంచానాం యజ్ఞానామనుష్ఠానం దేవపితృభూతమనుష్యబ్రహ్మణామేతేషాంచ అష్టకా పార్వణశ్రాద్ధ శ్రావణ్యాగ్రహాయణీ చైత్ర్యాశ్వయుజీచేతి సప్తపాకయజ్ఞసంస్థా అగ్న్యాధేయమగ్నిహోత్రం దర్శపూర్ణమాసౌ చాతుర్మాస్యాని నిరూఢపశుబంధః సౌత్రామణిరాగ్రయణీచేతి సప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాః అగ్నిష్టోమః అత్యగ్నిష్టోమః ఉక్థ్యః షోడశీ వాజపేయః అతిరాత్రః అప్తోర్యామ ఇతి సప్త సోమసంస్థా ఇత్యాదిశాస్త్రవిహితః వర్ణాశ్రమధర్మరూపః కర్మయోగోఽన్తఃకరణశుద్ధిసాధనత్వే న తత్పర్యంతమనుష్ఠేయః ॥ తావత్కర్మాణి కుర్వీత న నిర్విద్యేత యావతా మత్కథాశ్రవణాదౌ వా శ్రద్ధా...

...గృహీతభగవదాకా
...రపరూపతయాభివ్యక్తి
పరమానందసాక్షాత్కా
మం నిరతిశయం పు
...వై మదాత్మనః
యత్కర్మభిర్యత్తప
శ్రేయోభిరితరైరపి -

రిభక్తిరసాయననామ గ్రంథః.

నాత్ అంతఃకరణశుద్ధిసాధనత్వంచ తస్యధర్మేణ
ధర్మంపరమంవదంతి యేనకేనచనయజేత అపివా
హతమనా ఏవభవతీత్యాది శ్రుతిసిద్ధం యోగినఃక
ర్క్వాత్మశుద్ధయే ఇతిస్మృతేశ్చతతశ్చ అద్రుతచిత్తస్య
త్వజ్ఞానం ద్రుతేచిత్తస్యతు భగవత్కథాశ్రవణాది
ప్రారంభకభక్తిరిత్యవధిత్వేనద్వయమప్యుపాత్తం త
ర్మసునిర్విణ్ణః యమనియమాసనప్రాణాయామప్ర
త్యాహారధారణాధ్యానసమాధిలక్షణమష్టాంగయోగమనుష్ఠాయ తైల
ధారావదవిచ్ఛిన్నభగవదేకాకారప్రత్యయపరంపరాత్మకైకాగ్రతా
యోగ్యంమనస్సంపాదయేత్ - యదారంభేషునిర్విణ్ణః విరక్తస్సంయతే
న్ద్రియః అభ్యాసేనాత్మనోయోగీ ధారయేదచలంమనః ధార్యమాణంమ
నోయర్హి భ్రామ్యదాశ్వనవస్థితం అతంద్రితోనురోధేన మార్గేణాత్మ
వశంనయేత్ ఇత్యాదిభగవద్వచనాత్ ॥ తస్మిన్ చసతి అమానిత్వమదం
భిత్వమహింసాక్షాంతిరార్జవం ఆచార్యోపాసనం శౌచంస్థైర్య మా
త్మవినిగ్రహః ఇంద్రియార్థేషువైరాగ్యమనహంకారఏవచజన్మమృత్యు
జరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనంఏతజ్జ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానంయదతో
న్యథా - సామ్యేనసర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః భవాప్య
యావనుధ్యాయేన్మనోయావత్ప్రసీదతినిర్గుణస్య విరక్తస్యపురుషస్యోక్త
వేదినః మనస్త్యజతిదౌరాత్మ్యం చింతితస్యానుచింతయా యమాద్యై
ర్యోగపథైరాన్వీక్షిక్యాచవిద్యయా మమార్చోపాసనాభిర్వానాన్యైర్యో
గ్యంస్మరేన్మనః ఇత్యాదిభగవద్వచనాత్ ॥ అత్రమనోయావత్ప్రసీదతీతి
భక్తియోగఏవజ్ఞానయోగావధిత్వేనోక్తః భక్తియోగంవినామనసః సమ్య
క్ప్రసాదాయోగాత్ మనస్త్యజతి దౌరాత్మ్యమిత్యత్రాపిసఏవ॥ మమా
ర్చోపాసనాభిర్వేతిమయిచానన్యయోగేనభక్తిరవ్యభిచారిణీతిజ్ఞానయో
గాంతర్గతయా సాధనభక్త్యేత్యర్థః తతశ్చప్రోక్తేనభక్తియోగేన భజ
తోమాంసకృన్మునేకామాహృదయ్యానశ్యంతి సర్వేమయిహృది స్థితే ఇ
త్యాదిభగవద్వచనానుసారిణ్యా సాధనభక్తినిష్ఠయా నిఖిలమపిప్రేమా
ణం భగవత్యేవప్రతిష్ఠాపయతః సకలవిషయవిముఖమనసః మహాభాగ
స్యకస్యచిత్ భగవద్గుణగరిమగ్రథనరూపగ్రంథశ్రవణజనితద్రుతిరూ

షాయాం మనోవృత్తౌ సర్వసాధనఫలభూతాయాం గృహీతభగవదాకారాయాం విభావానుభావవ్యభిచారిసంయోగేన రసరూపతయాభివ్యక్తో భగవదాకారతారూపవృత్త్యాఖ్యస్థాయీభావః పరమానందసాక్షాత్కారాత్మకః ప్రాదుర్భవతి స ఏవ భక్తియోగ ఇతి తం పరమం నిరతిశయం పురుషార్థం వదంతి ॥ తస్మాన్మద్భక్తియుక్తస్య యోగినో వై మదాత్మనః । న జ్ఞానం న చ వైరాగ్యం ప్రాయః శ్రేయో భవేదిహ - యత్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చ యత్ । యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి । సర్వం మద్భక్తియోగేన మద్భక్తో లభతేఽఞ్జసా । స్వర్గాపవర్గం మద్ధామ కథంచిద్యది వాంఛతి ॥ న కించిత్సాధవో ధీరా భక్తా హ్యేకాంతినో మమ । వాంఛంత్యపి మయా దత్తం కైవల్యమపునర్భవం ॥ నైరపేక్ష్యం పరం ప్రాహుః నిశ్రేయసమనల్పకం । తస్మాన్నిరాశిషో భక్తిః నిరపేక్షస్య మే భవేత్ ॥ న మయ్యేకాంతభక్తానాం గుణదోషోద్భవా గుణాః । సాధూనాం సమచిత్తానాం బుద్ధేః పరముపేయుషాం ॥ ఇత్యాది వచనాని తదనుభవితారశ్చాత్ర ప్రమాణం తస్మాత్ దుఃఖాసంభిన్నసుఖం హి పరమపురుషార్థ ఇతి సర్వతంత్రసిద్ధాంతః ధర్మార్థకామమోక్షాశ్చత్వారః పురుషార్థా ఇతి ప్రసిద్ధిస్తు లాంగలం జీవనమితివత్సాధనే ఫలత్వవచనాదౌపచారికీ అతో న సుఖమేవ పురుషార్థ ఇతి పక్షః ।

హానిః సుఖం దుఃఖాభావశ్చ పురుషార్థ ఇతి తార్కికాః తన్న లాఘవేన సుఖమాత్రస్యైవ పురుషార్థత్వకల్పనాత్ ఇచ్ఛాజనకత్వే హి జ్ఞానస్య సుఖవిషయత్వమేవావచ్ఛేదకం న తు సుఖదుఃఖాభావాన్యతరత్వం గౌరవాత్ దుఃఖాభావస్య తు సుఖపరిచాయకత్వేనైవోపయోగః యత్తు న్యాయనిబంధకారైః శంకితం దుఃఖాభావస్య సుఖార్థత్వేనోపయోగే అభిహితే సుఖస్యాపి దుఃఖాభావార్థత్వేనోపయోగః వక్తుం శక్యతే వినిగమనావిరహాత్ తస్మాత్తదుభయమపి పురుషార్థ ఇతి తదయుక్తం వ్యాప్యవ్యాపకభావస్యైవ వినిగమకత్వాత్ యదా సుఖం తదా దుఃఖాభావ ఇతి హి వ్యాప్తిః సర్వసమ్మతా నిరుపాధిసహచారదర్శనాత్ అతో దుఃఖాభావస్య సుఖకాలే అవశ్యంభావిత్వాత్ సుఖపరిచాయకత్వముపపద్యతే తద్వ్యాపకత్వాత్ యదా దుఃఖాభావః తదా సుఖమితి న వ్యాప్తిః సుషుప్తిప్రలయాదౌ వ్యభిచారాత్ అతో దుఃఖాభావస్య సుఖావ్యాప్యత్వాన్న తత్పరిచాయకత్వం

ఖసుస్యవ్యాపకంహివ్యాప్యస్థితిహేతుత్వేన అన్యథాసిద్ధంసుఖంచనదుః
ఖాభావవ్యాపకం అతస్తదేవస్వతంత్రః పురుషార్థః దుఃఖాభావస్య సు
ఖార్థత్వేనోపయోగేన సర్వసుఖశూన్యస్యదుఃఖాభావస్య మోక్షస్య పురు
షార్థత్వంనస్యాత్ ఇతిచేద్దీయతాం జలాంజలిస్తస్మై పరమానందరూ
పత్వేసతు తస్యపురుషార్థత్వం వేదాంతవిదోవదంతి అతఃభగవద్భ
క్తియోగస్యాపి దుఃఖాసంభిన్నసుఖత్వేనైవ పరమపురుషార్థత్వమిత్యా
హనిరుపమసుఖసంవిద్రూపమస్పృష్టదుఃఖమితి ఏతేనభక్తిర్నపురుషార్థః
ధర్మార్థకామమోక్షేష్వనంతర్భావాదితిపరాస్తం ధర్మార్థకా
మానాం స్వతఃపురుషార్థత్వాభావాత్ జన్యసుఖస్యైవపురుషార్థత్వే
గౌరవాత్ అననుగమాచ్చ-ధర్మజన్యత్వాదివిశేషణం పరిత్యజ్యసుఖమా
త్రంపురుషార్థఇతిస్థితే సమాధిసుఖస్యేవభక్తిసుఖస్యాపి స్వతంత్ర పు
రుషార్థత్వాత్తస్యమోక్షసమీపవర్తితయా మోక్షాంతర్భూతత్వే
యోగజ ధర్మ జన్యతయా ధర్మాంతర్భూతత్వేవా భక్తిసుఖస్యాపి
భాగవతధర్మజన్యతయాధర్మాంతర్భావస్యశ్రద్ధాజడైఃప్రతివక్తుం
శక్యత్వాత్ భక్తస్యసంసారమోక్షావశ్యకత్వాత్ మోక్షాంతర్గతోవా
భక్తియోగః తస్మాత్పురుషార్థచతుష్టయాంతర్గతత్వేనవా స్వాతం
త్ర్యేణవా అయంభక్తియోగః పురుషార్థః పరమానందరూపత్వాది
తి నిర్వివాదం - తస్యపరమానందరూపతాముపపాద - యన్ అవాంత
రవిభాగమాహ నవరససమిళితంవా కేవలంవా ఇతిస్పష్టమేతదుపరిష్టా
ద్వక్ష్యతే॥

ముకుందఇతిభక్తియోగస్యవిషయనిర్దేశః సర్వాంతర్యామీ సర్వే
శ్వరఏవభక్తిరసాలంబన విభావఇతివక్ష్యతే గ్రంథాదౌచేదంమంగళం
ఆచరితం సర్వదాసర్వకార్యేషు నాస్తితేషామమంగళం యేషాంహృది
స్థోభగవాన్మంగళాయతనంహరిః ఇత్యాదిస్మృతేః తమహంవ్యనజ్మీత్యభిధే
యసంబంధనిర్దేశః శాస్త్రదృష్ట్యైత్యమూలత్వనివారణం అఖిలతుష్ట్యై
ఇతిప్రయోజననిర్దేశః సాధూనాంహితుష్టిః స్వాభావికీఅన్యేషామప్యే
తద్గ్రంథోక్తయుక్తిభిరసంతుష్టిభావనా విపరీతభావనాది నివృత్త్యాం
తఃకరణశుద్ధిరిత్యభిప్రాయః కేపునర్భక్తియోగస్యపుమర్థత్వవాదాః
శృణుతాన్నహ్యతోన్యశ్శివః పంథావిశతస్సంసృతావిహ వాసుదేవేభ

గవతిభక్తియోగో యతో భవేత్ ధర్మస్స్వనుష్ఠితః పుంసాం విష్వక్సేనకథా
సుయః॥

నోత్పాదయే ద్యదిరతిం శ్రమఏవహి కేవలం దానవ్రతతపోహోమ
జప స్వాధ్యాయసంయమైః శ్రేయోభిర్వివిధైశ్చాన్యైః కృష్ణేభక్తిః ప్ర
జాయతే భగవాన్ బ్రహ్మ కార్త్స్న్యేనత్రి రన్వీక్ష్యమనీషయాతదధ్య
వస్యత్కూటస్థోరతిరాత్మన్యతోభవేత్ ఏతావానేవ లోకేస్మిన్ పుం
సాంనిశ్శ్రేయసోదయః తీవ్రేణభక్తియోగేన మనోమయ్యర్పితంస్థిరం।శ్రే
యస్సృతిం భక్తిముదస్యతే।విభో క్లిశ్యంతి । యే కేవలబోధలబ్ధయే తే
షామసౌ క్లేశల ఏవశిష్యతే నాన్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినాం - యా
నిర్వృతి స్తనుభృతాంతవపాద పద్మధ్యానాద్భవజ్జనకథా శ్రవణే
నవాస్యాత్ సాబ్రహ్మణిస్వమహిమన్యపినాథమా భూత్కిన్వంతకాసి
లులితాత్పతతాం విమానాదిత్యాదయః।అత్రహిసర్వసుకృత సాధ్యత్వేన
సర్వ వేదతాత్పర్య విషయత్వేనచ అర్థాన్నిశ్శ్రేయసనిర్వృతిశబ్దా
భ్యాంచసాక్షాదేవపురుషార్థత్వం దర్శితం।గీతాసుచ।యోగినామపిస
ర్వేషాంమద్గతేనాం తరాత్మనాశ్రద్ధావాన్ భజతేయోమాంసమేయుక్త
తమో మతఇత్యాదిః।ననుభక్తియోగస్యసాధనత్వ మపిబోధయంత్యనే
వాదాః। వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగః ప్రయోజితః జనయత్యాశువై
రాగ్యం జ్ఞానంచ యదహైతుకం అకామస్సర్వకామో వామోక్షకామ
ఉదారధీః తీవ్రేణభక్తియోగేన యజేత పురుషంపరం కేచిత్కేవల
యాభక్త్యావాసుదేవపరాయణాః అఘంధున్వంతికార్త్స్న్యేననీహారమి
వభాస్కరః। గీతాసుచ। భక్త్యామామభి జానాతియావాన్యశ్చాస్మిత
త్త్వతఃతతో మాంతత్త్వతో జ్ఞాత్వావిశతేతదనం తరమిత్యాదయః అత్రా
న్యసాధనత్వేన సాక్షాదపురుషార్థత్వం స్పష్టమేవోక్తం।అత్రోచ్యతే
సాధనఫల భేదేన భక్తిద్వైవిధ్యోపపత్తేరదోషః॥

తథాహి - భజనమంతః కరణస్యభగవదాకారతారూపం భక్తిరితిభావవ్యుత్పత్త్యాభక్తి శబ్దేనఫలమభిధీయతె॥ తస్యచని రతిశయపురుషార్థత్వాత్పూర్వోక్త వాదానాం ప్రామాణ్యమవ్యాహతం।తథా భజ్యతేసేవ్యతె భగవదాకారమంతః కరణంక్రియతేన మేతికరణవ్యుత్పత్త్యా శ్రవణకీర్తనాదిసాధనమభిధీయతె తస్యచస్వయం పురుషార్థత్వాభావాత్ సాధనత్వవాదానామపి ప్రామాణ్యమవిరుద్ధం యథా విజ్ఞాప్తిర్విజ్ఞానమితిభావ వ్యుత్పత్త్యావిజ్ఞానమానందం బ్రహ్మేత్యత్ర విజ్ఞాన శబ్దః బ్రహ్మణివర్తతె।విజ్ఞాయతేనేనేతి కరణవ్యుత్పత్త్యా విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుత ఇత్యాదావంతః కరణేవర్తతెతద్వత్ । ఏతత్ స్పష్టీకృతం ప్రబుద్ధేన॥స్మరంతః స్మారయంతశ్చ మిథోఘౌఘహరంహరింభక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంత నుమిత్యత్ర। అత్రకరణవ్యుత్పత్త్యా ప్రథమభక్తిశబ్దః భాగవతధర్మేషుప్రయుక్తః। ద్వితీయస్తుభావ వ్యుత్పత్త్యాఫలే । ఇతి భాగవతాన్ ధర్మాన్శిక్షన్ భక్త్యా తదుత్థయా॥

నారాయణ పరోమాయా మంజస్తరతిదుస్తరామిత్యుపసం హారే ప్రథమభక్తి పదస్థానేభాగవత ధర్మశబ్ద ప్రయోగాత్ నచయథాధ్యయన స్యాక్షరగ్రహణాత్మకస్యాక్షర గ్రహణమేవ ఫలంగుర్వధీనత్వతదధీనత్వా భ్యాంవిశేషాత్। ఏవమత్రాపిభాగవతధర్మరూపాభక్తి రేవగుర్వధీన త్వేన సాధనంతదనధీనత్వేనచనిష్ఠాం ప్రాప్తాసతీసైవఫలమితి నసాధనఫల భేదేనభక్తిద్వైవిధ్యోపపత్తిరితివాచ్యం।క్వచిద్రుదంత్యచ్యుతచింతయాక్వచిద్ధసంతి నందంతివదంత్య లౌకికం నృత్యంతిగాయంత్యనుశీలయంత్యజం భవంతితూష్ణీంపరమేత్యనిర్వృతాః ఇతిమధ్యేకృతకృత్యత్వ పరామర్శాత్ యదిహిఅధ్యయనఫలస్య అక్షరమాత్రగ్రహణస్య అర్థజ్ఞానానుష్ఠానాదివత్ భాగవతధర్మ జనితాయాభక్తేరపిఫలాంతర సాధనత్వ మభవిష్యత్। తదాపరం పురుషార్థంప్రాప్యనిర్వృతాస్తూష్ణీంభవిష్యంతీతి కృతార్థతాం నావక్ష్యత్। అపితుతదనంతరం అను

ష్టేయాంతరం నిరపేక్ష్యేత్। నచనిర్దిశతి తస్మాత్సాధనఫల భేదేనభ క్తిద్వైవిధ్యోపపత్తేః సాధనత్వవచనానాంఫలత్వవచనానాంచవిషయవి భాగేనసర్వత్రావిరోధస్సిద్ధః। అథుంధున్వంతికార్త్స్న్యేనేత్యాదితుఫలసా ధనయోస్సమానం। ఫలరూపాయా అపిభక్తేః దృష్టాదృష్టరూపఫలతా యావత్క్షమాణత్వాత్- ఏవంచ। ఇదంహిపుంసస్తపసః శ్రుతస్యవాస్వి ష్టస్యసూక్తస్యచబుద్ధిదత్తయోః "అవిచ్యుతోర్థః కవిభిర్నిరూపితోయ దుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం।నివృత్తతర్షైరుపగీయమానాత్ భవౌ షధాత్ శ్రోత్రమనోభిరామాత్" కఉత్తమశ్లోకగుణాను వాదాత్పు మాన్ విరజ్యేతవినాపశుఘ్నాత్। ఇత్యాదౌ సాధనవచనం ఫలపరత యాయోజనీయం।గోభిః శ్రీణీతమత్సరమితివత్। అత్రహిగోప్రభవై క్షీ రైర్మత్సరం సోమంమిశ్రయేదిత్యర్థస్సిద్ధః పూర్వతంత్రే।ఉత్తరతంత్రే చ।మహతః పరమవ్యక్తమిత్యత్ర అవ్యక్తశబ్దఃతత్ప్రభవం శరీరమాచష్ట ఇతి స్థితమానుమానికాధికరణే। సూక్ష్మంతుతదర్హత్వాదిత్యత్ర। ఏవమ త్రాపిగుణానువర్ణనగుణాను వాదశబ్దౌ తజ్జన్యప్రీతిపరతయా యోజ్యౌ। అన్యథాపరమపురుషార్థత్వాయోగాత్। నసుతర్హి నామాంతరేణబ్రహ్మవిద్యైవ భగవద్భక్తిరిత్యుక్తం। తథాహి। తమేతంవేదాను వచనేన బ్రాహ్మణాది విదిషంతియజ్ఞేనదానేన తపసానాశకేనే త్యాదిశ్రుత్యాసర్వ సుకృతసాధ్యత్వేన బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదితా। సర్వాపే క్షాధికరణేచ తథైవనిర్ణీతా।ఇహాపి పూర్వోదాహృతవచనైః సర్వసుకృ తసాధ్యత్వేన లక్షణేన భగవద్భక్తేః బ్రహ్మవిద్యారూపతయా ప్రతిపా దనాత్ తస్యాశ్చనిరతిశయపురుషార్థత్వస్య చతుర్లక్షణీ మీమాంస యా అప్రతిపత్తివిప్రతిపత్తినిరాకరణేన వ్యవస్థాపితత్వాత్వ్యర్థో యంవిచారారంభ ఇతిచేన్న ॥ స్వరూపసాధన ఫలాధికారివైలక్షణ్యా ద్భక్తిబ్రహ్మవిద్యయోః । ద్రవీభావపూర్వికాహిమనసః భగవదాకా రతాసవికల్పకవృత్తిరూపాభక్తిః॥ ద్రవీభావానపేక్షా ద్వితీయాత్వ

మాత్రగోచరానిర్వికల్పక మనోవృత్తి బ్రహ్మవిద్యా॥ భగవద్గుణ గరి
మగ్రథన రూపగ్రంథ శ్రవణంభక్తిసాధనం। తత్వమస్యాదివేదాంత మ
హావాక్యం బ్రహ్మవిద్యాసాధనం। భగవద్విషయప్రేమప్రకర్షః భక్తి
ఫలం।సర్వానర్థమూలాజ్ఞాననివృత్తిఃబ్రహ్మవిద్యా ఫలం। ప్రాణిమాత్ర
స్య భక్తావధికారః।బ్రహ్మవిద్యాయాంతు సాధనచతుష్టయసంపన్నస్య
పరమహంస పరివ్రాజకస్య॥యథావాస్వర్గకామోదర్శ పూర్ణమా
సాభ్యాంయజేతేతిస్థితఏవస్వర్గ సాధనత్వే సర్వేభ్యః కర్మభ్యోదర్శ
పూర్ణమాసావితి వాక్యేనఫలాంతర సాధనత్వమపిబోధ్యతే తథాత
మేతం వేదానువచనేనేత్యాదినాస్థితఏవస్య స్వఫలసాధనత్వే సంయోగ
పృథక్త్వన్యాయేన వివిదిషా సాధనత్వమపి బోధ్యతే।ఏవం భక్తి బ్రహ్మ
విద్యయోరపి స్వర్గబ్రహ్మవిద్యయోరివ ఫలసాధన భావాభావశ్యతు
ల్యసాధనసాధ్యత్వంచ భవిష్యతి సామగ్ర్యైక్యేహి కార్యైక్యం। నతుకా
రణమాత్రైక్యే।అతిప్రసంగాత్ బ్రహ్మవిద్యాతిరిక్తత్వే। భక్తేఃస్వర్గాది
వన్నిరతిశయపుమర్థ త్వంనస్యాదితిచేన్న స్వర్గాదేర్నియతదేశకాల
శరీరేంద్రియభోగ్యత్వేన సర్వత్రోపభోక్తుమశక్యత్వాత్ క్షయిత్వపార
తంత్ర్యలక్షణదుఃఖద్వయానువిద్ధత్వేననిరతిశయ త్వాభావాచ్చ - భక్తిసు
ఖధారాయాః సర్వదేశకాలశరీరేంద్రియాది సాధారణ్యేనబ్రహ్మవి
ద్యాఫలవదుపభోక్తుంశక్యత్వాత్ క్షయిత్వపారతంత్ర్యలక్షణదుఃఖద్వయా
ను వేధాభావేననిరతిశయత్వోపపత్తేః। తదుక్తం। హిత్వాస్వధర్మంచ
రణాంబుజం హరేర్భజన్నపక్వోథపతేత్తతోయదియత్రక్వవాభద్రమ
భూదముష్యకోవార్థ ఆప్తోభజతాం స్వధర్మతః నవైజనోజాతు
కథంచనావ్రజేన్ముకుందసేవ్యన్యవదంగ సంసృతిం। స్మరన్ ముకుందాం
ఘ్ర్యుపగూహనం పునర్విహాతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహోజనః సకృన్మనః
కృష్ణపదారవిందయోర్నివేశితం తద్గుణరాగియైరిహనతే యమంపాశ
భృతశ్చతద్భటాః స్వప్నేపిపశ్యంతి వాచణానిష్కృతాః॥ఇత్యాదిఅతఏవ

భక్తావపిదుఃఖాసంస్పర్శిత్వప్రతిపాదనాయ అస్పృష్టదుఃఖమితి విశేషణ
ముపాత్తం అతఏవన పరిణతి విరసేనస్వర్గాది నాసామ్యం ఏతేనలౌ
కిక రసవైలక్షణ్యమపి వ్యాఖ్యాతం। తస్యాపిశాస్త్రవిహితత్వేన పాప
క్షయాహేతుత్వేన యతోదుఃఖ సంస్పర్శిత్వాత్ । భక్తేస్తుదృష్టాదృష్టఫ
లతయా మహాన్ విశేషోవక్ష్యతే। నన్వేవంసతిభక్తిసుఖాద్వైరాగ్యాసం
భవేన ముముక్షుత్వాసంభవాత్ తదధికారికచతుర్లక్షణీ మీమాం
సారంభోనస్యాదితిచేత్। సత్యం। భక్తిసుఖాసక్తాన్ ప్రతితస్యా అనారం
భాత్। భజునిత్యస్వరూపనిర్ణయార్థం భక్తానామపితద్విచారస్యా
వశ్యకత్వాచ్చభక్తిసుఖాద్వైరాగ్యంనస్యాదితితు ఇష్టమేవాపాదితం ఆ
త్మారామాశ్చమునయోనిర్గ్రంథా అప్యురుక్రమే కుర్వంత్యహైతుకీంభక్తిమి
త్థంభూతగుణోహరిః ఇత్యాదివాదేవముక్తానామపి భగవద్భక్తిప్రతిపా
దనాత్। తస్మాదనుభవతా వత్సాధుజనచరణోపాసనయా భగవద్భజన
సుఖం। తతఃస్వయమేవ సమాధానం ప్రతిపత్స్యస ఇత్యలమతి దూరధా
వనేన॥ స్వగ్రంథస్య నామకథన ద్వారా ప్రయోజనముపదిశతి। సుహృ...
హేన - సంసారరోగేణ బలియ్యసాచిరం నిపీడితైః శత్రుశమేతి శిక్షితం
ఇదం భవద్భిర్బహుధాద్యయాతిగం నిపీయతాం భక్తిరసాయనంబు
ధాః। స్పష్టం। భగవద్భక్తేరసరూపతయా పుమర్థతాం వక్తుం ప్రథమం
సామాన్యం లక్షణమాచష్టే। ద్రుతస్యభగవద్ధర్మాద్ధారావాహికతాం
గతాసర్వేశే మనసోవృత్తిర్భక్తిరిత్యభిధీయతే । భగవద్ధర్మాః భగ
వద్గుణశ్రవణం। నతుధర్మబుద్ధ్యాతదనుష్ఠానపర్యంతం వివక్షితం। తస్మా
త్కేనాప్యుపాయేన మనోమోక్షేనివేశయేదిత్యత్రాపికేనాప్యుపాయే
నేతిధర్మబుద్ధ్యానుష్ఠితేనాయత్నసిద్ధేనవా భగవద్గుణశ్రవణేనేత్యర్థః
తేనశిశుపాలాదౌనావ్యాప్తిః। భగవద్గుణశ్రవణేనవక్ష్యమాణ కామ
క్రోధాద్యుద్దీపనద్వారాద్రవావస్థాంప్రాప్తస్యచిత్తస్య ధారావాహి
కీయాసర్వేశ విషయావృత్తిః। భగవదాకారతేత్యర్థః। తదాకారతైవ

హి సర్వత్రవృత్తిశబ్దార్థస్యైకందర్శనే అతస్సాభక్తిరిత్యభిధీయ్యతే శాస్త్రవిద్భిః।తథాచశాస్త్రం। మద్గుణశ్రుతిమాత్రేణ మయిసర్వగుహాశయే మనోగతి రవిచ్ఛిన్నా యథాగంగాంభసోంబుధౌ ॥ మయిసర్వగుహాశయే మనోగతిరితి సర్వేశాకారతాతేనా ద్రవావస్థాయాం ధారావాహిక్యపివృత్తిః ద్రవావస్థాయామాశు వినాశినీసాద్రవత్వే ధారావాహికత్వయుక్తాపిసర్వేశా విషయానభక్తిరిత్యుక్తం । తదేవస్పష్టయితుం చిత్తచేష్టితమాచష్టే। చిత్తద్రవ్యంహిజతువత్ సర్వభావా త్కఠినాత్మకంతాపకైర్విషయైర్యోగేద్రవత్వం ప్రతిపద్యతే।జతునోహిదహనాత్మకతాపయోగ మంతరేణకాఠిన్యశాంతిర్నభవతి।సౌరాలోకాదియోగేతుశిథిలీభావ మాత్రం నద్రుతిరితి సిద్ధం। ఏవంచిత్తస్యాపివక్ష్యమాణకామాదివిషయాత్మ కతాపకసంయోగంవినానద్రవీభావః।విషయమాత్రసంయోగేనద్రవేతుశిథిలీభావమాత్రం తాపక పదోపాదానేన సూచితం। తానేవతాపకానాహ । కామక్రోధభయస్నేహ హర్షశోక'భయాదయః తాపకాశ్చిత్తజతునః తచ్ఛాంతౌ కఠినంతుతత్। ఏషాంప్రత్యేకంలక్షణం భేదాంశ్చవక్ష్యతి।యద్విషయే కామాదీనాముద్రేకః। తద్విషయేచిత్తస్యద్రవీభావః పునర్విషయాంతర సంచారాదినా కామాదితిరోభావే కాఠిన్యమేవేత్యర్థః।ద్రవీభావప్రయోజనమాహ।ద్రుత్త్యన్వితేవినిక్షిప్తః స్వాకారోయస్తువస్తునః సంస్కారవాసనా భాసభావనాశబ్దభాగసౌ। నతువినశ్యతాజ్ఞానేనజనిత తార్కికాదిపరికల్పిత ఆత్మగుణ ఇత్యర్థః। శిథిలీభావమాత్రంతు మనోగతత్యతాపకైః నతత్రవస్తు విశతి వా'సనాత్వేనకించననఞ్ ఈషదర్థే అతాపకైరీషత్తాపకైః సౌరాలోకాదిస్థానీయైర్విషయైర్యోగేసతిమనః కించిద వయవ విశరణ మాత్రం ప్రాప్నోతి। అతః శిథిలీభూతేజతునీవతాదృశేమనసినకించిద్వస్తువాసనాత్వేనవిశతి । కింతు వాసనావైలక్షణ్యేన తదాభాసత్వేనైవవిశతీత్యర్థః చిత్తే ద్రుతేభవతి వాసనాశిథిలీభావేతువాసనాభాస ఇత్యత్ర వినిగమ

కఠినా హి ద్రవతాయాం ప్రవిష్టం సదుత్కాఠిన్యదశాం గతం చేతః పునర్ద్రు
తే సత్యామపి తన్నైవ ముంచతి। ద్రవావస్థాప్రవిష్టహింగుళాది రంగస్య జ
తునః కాఠిన్యాపనయేన కాష్ఠాదిసంయోగే జాయమానే యథా స ఏవ
రంగః ప్రతిభాసతే। శైథిల్యావస్థాప్రవిష్టస్తు రంగో న తథా। ఏవం ద్రవావస్థే
చేతసి యద్వస్తుస్వరూపం ప్రవిష్టం। తదేవ చ కాఠిన్యదశాపర్యంతం స్థితం స
త్పునర్ద్రవీభావాంతరేణ విషయాంతరే గృహ్యమాణేపి ప్రకాశమాన
త్వాచ్చేతసా న త్యజ్యతే। అతస్సా వాసనేత్యుచ్యతే। శైథిల్యావస్థాప్రవిష్టం
తు న కాఠిన్యావస్థాపర్యంతం తిష్ఠతీతి తద్విషయాంతరగ్రహణసమయే చే
తసా త్యజ్యత ఇతి సా వాసనాభాస ఇత్యర్థః। అత ఏవ యస్యైకదా ద్రుతే
చిత్తే భగవదాకారతా ప్రవిష్టా। స సర్వదా తద్భావనాకృతకృత్యో భవతీ
త్యుక్తం। సర్వభూతేషు యః పశ్యేత్ భగవద్భావమాత్మనః భూతాని భ
గవత్యాత్మన్యేష భాగవతోత్తమః ఇతి। సర్వభూతగ్రహణసమయేపి ద్ర
వావస్థాప్రవిష్టభగవదాకారతాయా ఏవ ప్రకాశనాత్। జతురంగవత్స
ర్వభూత భగవద్భాసోపపత్తిః స చ భాగవతోత్తమః ఏతాదృశసంస్కా
రస్యావినాశిత్వాదితి భావః అత ఏవ బ్రహ్మవిదేవ ఏతాదృశ ఇత్యపా
స్తం। తస్య ద్రవావస్థాయా అనపేక్షితత్వేన ఉత్తమమధ్యమప్రాకృతభక్తే
ష్వగణనీయత్వాత్ అత్ర ద్రవావస్థాపరిపుష్టా సర్వభూతేషు యః ప
శ్యేదిత్యవస్థయా భాగవతోత్తమ ఉక్తః। ఈషద్ద్రవావస్థాయాం తు వాస
నాభాసే। ఈశ్వరే తదధీనేషు బాలిశేషు ద్విషత్సు చ। ప్రేమమైత్రీ కృపోపే
క్షా యః కరోతి స మధ్యమ ఇత్యుక్తః। ఏతాదృగవస్థావతః। అగ్రే ద్రవా
వస్థాయా ఉత్పత్స్యమానత్వాదిత్యర్థః యస్య తు చిత్తే న ద్రవావస్థాపు
ష్టా నాపీషదుత్పన్నా కింతు స్వయం తదర్థం భాగవతధర్మాన్ శ్రద్ధయా
నుతిష్ఠతి। స కాఠిన్యావస్థావినాశసామగ్ర్యా విశిష్టః। అర్చాయామేవ హర
యే పూజాం యః శ్రద్ధయేహతే। న తద్భక్తేషు చాన్యేషు స భక్తః ప్రాకృతః స్మృ
త ఇత్యుక్తః। ప్రకృతిరారంభః తస్యాం చ వర్తమానః ప్రాకృతః। సాంప్ర

తంప్రారబ్ధభక్తిసాధనానుష్ఠాన ఇత్యర్థః। ఇయమేవ ద్రవావస్థా ప్రణ
యానురాగస్నేహాదిశబ్దైరపి సంకీర్త్యతే। తథా। విసృజతిహృదయం న య
స్యసాక్షాద్ధరిరవశాభిహితో ప్యఘౌఘనాశః। ప్రణయరశనయాధృతాం
ఘ్రిపద్మః స భవతి భాగవతప్రధాన ఉక్తః। ప్రణయోద్రవావస్థా స ఏవ
రశనా రజ్జువత్ బంధనసాధనం। తస్యాం ప్రవిష్టస్య పునర్నిర్గమనాభా
వాత్ ఇత్యర్థః। ద్రవావస్థాప్రవిష్టభగవత్స్వరూపభానస్య త్రివిధత్వా
దుత్తమభాగవతో త్రివిధః తత్రాద్యం ప్రపంచసత్యత్వభానసహితం
యథా। ఖంవాయుమగ్నిం సలిలం మహీంచ జ్యోతీంషి సత్త్వాని దిశో ద్రు
మాదీన్ సరిత్సముద్రాంశ్చ హరేశ్శరీరం యత్కించ భూతం ప్రణమేద
నన్యః ఇత్యాది। అనేనైవ ప్రాకృతభాగవతోత్తమః। ద్వితీయస్తు ప్రపం
చమిథ్యాత్వభానసహితః యథా। త్వస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూ
పం స్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖం త్వయ్యేవ నిత్యసుఖబోధత
నావనంతే మాయాత ఉద్యదపి యత్సదివావభాతి అనేనమధ్యమో భాగ
వతోత్తమః తృతీయం ప్రకారద్వయేనాపి ప్రపంచభానరహితం। య
థా। ధ్యాయతశ్చరణాంభోజం భావనిర్జితచేతసా ఔత్కంఠ్యాశ్రు
కలాక్షస్య హృద్యాసీన్మే శనైర్హరిః ప్రేమాతిభరనిర్భిన్నపులకాంగో
తినిర్వృతః ఆనందసంప్లవేలీనః నాపశ్యముభయంమునే అనేన ఉత్తమో
భాగవతోత్తమః సాధనాభ్యాసపరిపాకేన ఉత్తరోత్తరభూమికా
లాభః ద్రవావస్థాప్రవిష్టవిషయాకారస్య అనపాయిత్వేన స్థాయిశబ్దోపి త
త్రముఖ్య ఏవ న పారిభాషిక ఇత్యాహ। స్థాయిభావగిరాసౌ స్వావస్త్వాకా
రోభిధీయతే వ్యక్తశ్చరసతామేతి పరానందతయా పునః విభావానుభా
వవ్యభిచారిసంయోగేనాభివ్యక్తః స్థాయిభావ ఏవ వినేయమోహభేదతి
రోధానేన సత్త్వగత ఏవ సన్ పరమానంద సాక్షాత్కారరూపేణ రస
తామాప్నోతీతి రసవిదాం మర్యాదా। తదుక్తమాచార్యభరతేన। విభావా
నుభావ వ్యభిచారిసంయోగాద్రసనిష్పత్తిరితి। అపిచభక్తేరపి రసతాంవ

క్తుంస్థాయీభావో నిరూప్యతఇతిభావః।స్థాయీభావస్య రసత్వోపపత్తి
మేపరమానంద రూపత్వ ముపపాదయతి భగవాన్। పరమానంద స్వ
రూపః స్వయమేవహి మనోగత స్తదాకారో రస తామేతి పుష్కలంబిం
బమేవ హ్యుపాధిసిద్ధత్వేన ప్రతీయమానం ప్రతిబింబమిత్యుచ్యతే। పర
మానందస్వరూపశ్చ భగవాన్ మనసి ప్రతిబింబితః స్థాయీ భావతా
మాపాద్యరస తామాసాదయతీతి భక్తిరసస్యపరమానంద రూపత్వంని
ర్వివాదం। నాప్యాలంబన విభావస్థాయీభావయోరైక్యం । బింబప్రతి
బింబభావేన భేదస్య వ్యవహార సిద్ధత్వాత్ ఈశజీవయోరివ।నన్వేవంభ
గవదాకారస్యపరమానంద రూపస్యస్థాయీభావత్వేన భక్తిరసస్య ప
రమానంద రూపత్వమస్తు। కాంతాది విషయాణాంశృంగారాదిరసానా
మతథాత్వాత్కథం పరమానంద రూపత్వం అతఆహ। కాంతాది విష
యేష్వస్తికారణంసుఖచిద్ఘనం। కాంతాకారతయాభేదేప్యావృతంమాయ
యాస్వతః। శ్రు॥ ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే ఆనందే
నజాతాని జీవంతి ఆనందంప్రయంత్యభిసంవిశంతీతి శ్రుత్యాహి పర
మానంద రూపంబ్రహ్మజగదుపాదానమితి ప్రతిపాదితం। జన్మాద్యస్య
యతఇతి న్యాయేనచ తథైవనిర్ణీతం।ఉపాదానాభిన్నంచ సర్వంకా
ర్యంమృదభిన్నఘటవత్సర్వత్రదృష్టం।సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మఇదంసర్వం య
దయమాత్మా సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాది శ్రుతిభిశ్చతథైవప్రతిపా
దితం।సూ॥ తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇతిన్యాయేనచనిర్ణీతంఏవంస
త్యపి అఖండానందాద్వితీయాకారేణతదభానేహేతుః మాయానిమి
త్తావావరణవిక్షేపావిత్యాహ।కార్యేతి। అకార్యస్యాపి కార్యాకారేణ
భానంవిక్షేపః।అఖండానందస్యాపి ఖండానందాకారేణభానంవిక్షేపః
అఖండానందాకారేణ స్వతోభాస మానస్యాప్యభానమావరణం। తదు
క్తం। ఋతేర్థంయత్ప్రతీయేతన ప్రతీయేతచాత్మనితద్విద్యాదాత్మనో
మాయాం యథాభాసో యథాతమఇతి కథంతర్హితస్య భానమిత్యత

అహ। సదజ్ఞాతంచయద్వస్తుమేయం కాంతాది మానతః మాయావృత్తిత
రోధానేవృత్త్యా సత్త్వద్ధయాత్మనః। అజ్ఞాతజ్ఞాపకత్వేనైవ సర్వేషాం
మానానాంమానతా। అన్యథాస్మృతేరపి మానతాపత్తేః। అజ్ఞాతంచస్వ
ప్రకాశతయా భాసమానశ్చైతన్యమేవ। నజడం। తస్యభానాప్రసక్త్యాతత్రా
వరణకృత్త్యాభావాత్। అతః కాంతాదిగోచరమానానాం అజ్ఞాతజ్ఞాప
కత్వేనప్రామాణ్యాయ తత్తదవఛిన్నచైతన్యమేవ విషయోవాచ్యః। అ
న్యథాతదయోగాత్। తథాచసాత్త్విక్యా ప్రమాణజనితా పరోక్షవృత్త్యా
ఆవరణతిరోభావే సతితత్తద్విషయావచ్ఛిన్నంభాసతే। వస్తుతః పరమా
నందరూపం విషయోపాదానచైతన్యం। అనవఛిన్నస్వరూపాభానాచ్చ
నసద్యోముక్తిః। స్వప్రకాశత్వభంగోవా। తతఃకింతతఆహ। అత స్తదేవభా
వత్వం మనసిప్రతిపద్యతే। కించిన్న్యూనంచ రసతాంయాతి। జాడ్యవిమి
శ్రణాత్ విషయావఛిన్నచైతన్యమేవ ద్రవావస్థామనోవృత్త్యా రూఢత
యాభావత్వంప్రాప్యరసతాం ప్రాప్నోతీతి నలౌకికరసస్యాపి పరమా
నంద రూపత్వానుపపత్తిః। అతఏవఅనవఛిన్నచిదానందఘనస్య భగ
వతః స్ఫురణాత్ భక్తిరసేఅత్యంతాధిక్య మానందస్య। లౌకికరసేతు। వి
షయావఛిన్నస్యైవచిదానందాంశస్య స్ఫురణాత్తత్రానందస్య న్యూన
తైవ। తస్మాత్ భక్తిరసఏవ లౌకికరసానపేక్ష్యసేవ్య ఇత్యర్థః॥ ఇతివే
దాంత సిద్ధాంతేస్థాయినో రసతోదితా। సాంఖ్యసిద్ధాంతమాశ్రిత్యాప్య
ధునాప్రతిపాద్యతే। స్థాయినోరసతేత్యనుషంగః। ఏతదేవోప పాదయి
తుంసాంఖ్యసిద్ధాంతంవ్యుత్పాదయతి। తమోరజస్సత్త్వగుణామోహదుఃఖ
సుఖాత్మకాః। తన్మయీప్రకృతిర్హేతుస్సర్వంకార్యంచతన్మయం। తథా
హి। సాంఖ్యాఏవమాచక్షతే। సర్వేభావాస్సుఖదుఃఖమోహాత్మకైక సా
మాన్యప్రకృతికాః। సుఖదుఃఖ మోహాత్మకత్వేన ప్రతీయమానత్వాత్
యేయదాత్మకత్వేనప్రతీయంతే తేతదాత్మకసామాన్యప్రకృతికాః। యథా
ఘామృదాత్మకతయా ప్రతీయమానామృత్సామాన్య ప్రకృతికాఘటశ

రాగాదయః। అనుగతకారణాతిరిక్తసామాన్యానభ్యుపగమాన్నఘట
త్వాదినావ్యభిచారః। సుఖదుఃఖమోహాత్మకత్వేనహ్యేతే ప్రతీయంతే। త
స్మాత్తత్సామాన్య ప్రకృతికా ఇతి అనుమానేన సుఖదుఃఖమోహాత్మక
ప్రకృతిసిద్ధిః। తత్రయత్సుఖం తత్సత్త్వం యద్దుఃఖం తద్రజః యోమోహో
విషాదః సతమ ఇతి తస్యాః త్రిగుణాత్మకత్వసిద్ధిః। నచపరమాణుభిః బ్ర
హ్మణావా అర్థాంతరతా పరమాణువాదే కార్యకారణయోర్భేదా
భ్యుపగమేన తేషామతీంద్రియత్వేనచ తదాత్మకతయా కస్యాపి కార్యస్య
ప్రతీయమానత్వాభావాత్। పరమాణుషు ప్రమాణాభావాచ్చ, సర్గా
ద్యకాలీన కార్యోపాదానానుమానస్యలాఘవతర్కసహకారేణ ఏకో
పాదాన విషయత్వాత్। క్షిత్యాది కర్త్రనుమానస్య ఏకకర్తృవిషయత్వ
వత్ బ్రహ్మవాదినాం కార్యకారణయోరభేదాభ్యుపగమేపినజగతః బ్ర
హ్మాత్మనా ప్రతీయమానత్వం సంభవతి। బ్రహ్మణః సర్వలౌకికమానా
గోచరత్వాభ్యుపగమాత్। నను సద్రూపేణ బ్రహ్మాపి సర్వప్రమాణగో
చరః। తథాచతదాత్మనాకార్యస్య ప్రతీయమానత్వమస్త్యేవేతిచేత్। కి
మనేన అకాండతాండవేన। బ్రహ్మణః నిస్సామాన్యవిశేషత్వే ననానా
రూపాసంభవ ఇతి సాంఖ్యపంథావనాభిమానః। ననుభవతామప్యసిద్ధో
హేతుః। సుఖదుఃఖమోహానామాంతరాణాం బాహ్యఘటాదితాదా
త్మ్యసంభవాత్సంభవేవాసర్వంవస్తుసర్వప్రమాతారం ప్రతిత్రైకా
రతయా ప్రతీయేతేత్యత ఆహ। త్రిగుణాత్మకమేకైకంవస్తుత్ర్యాకారమీక్ష్య
తేనిజమానస సంకల్పభేదేనపురుషైస్త్రిభిః। నతావదాంతర బాహ్యయో
స్తాదాత్మ్యసంభవః। బాహ్యానామేవమనః ప్రతిబింబితత్వేన ఆంతరత్వా
త్। నాపిసర్వాన్ ప్రతితుల్యభానప్రసంగః। తత్తద్వాసనారూపసహ
కారిభేదాత్। ఏతదేవోదాహరతి। కామిన్యాస్సుఖతా భర్తుస్సపత్న్యా
దుఃఖరూపతాతదలాభాత్తథాన్యేనమోహత్వమనుభూయతే। భర్తా
రంప్రతికామిన్యాస్సత్వాంశ ఏవాద్రియతే సపత్నీం ప్రతితురజోంశః

తాం కామయమాన మన్యంచ తామ విందంతం ప్రతితమోంశ ఏవ। అతః క్రమేణ తేషు సుఖదుఃఖ విషాదాః ప్రాదుర్భవంతి। అతః వ్యవస్థోప పత్తిః। వాసనా భేదేనమానభేద ఏకస్మిన్నపి భట్టాచార్యైరప్యుక్తః। పరివ్రాట్కాముకశునా మేకస్యాంప్రమదాతనౌ కుణపః కామినీభక్ష్యమితి త్రేధావికల్పనా ఇతి। ఫలితమాహ। ఏవంసతి సుఖాకార ప్రవిష్టామానసం పదాతదసౌ స్థాయిభావత్వం ప్రతిపద్యరసోభవేత్। క్రోధాదిభావస్యాపిరజ స్తమోమిశ్రితసత్వోద్రేకనిబంధచిత్తద్రుతిఫలితత్వాత్సుఖమయత్వమిత్యభిప్రాయః। ద్రవీభావస్యసత్వధర్మత్వాత్తం వినాచస్థాయి భావాసంభవాత్ సత్వగుణస్య చసుఖ రూపత్వాత్ సర్వేషాంభావానాం సుఖమయిత్వేపి రజ స్తమోంశమిశ్రణాత్తారతమ్యమవగంతవ్యం। అత న సర్వేషురసేషు తుల్యసుఖానుభవః। ఉపరిష్టాచ్చస్పష్టీకరిష్యతే। అత్రాహు స్తార్కికాః। నిత్యనిరవయవ మణుపరిమాణంమనః తస్యకథంసావయవజతుస్పృష్టాంతేన ద్రవీభావద్వారా విషయాకార పరిణామోవక్తుంశక్యతే। నచనిరవయవస్య హ్రాసవృద్ధిసంభవతః। తస్మాదుక్తం స్థాయిభావనిరూపణ మసంగతమితి। తత్రాహ। పరమాణ్వేకరూపంచ చిత్తంనవిషయాకృతి। ఇత్యాదిమతమస్యేషా మపాకృమాన్యాదుపేక్షితం। ఆదిశబ్దాత్స్వభువనఇతి పారిభాషికాణాంమతం। అనంతరప్రత్యయఏవ ఉత్తరజ్ఞానకారణతయా మనఇతి సౌగతానాంమతంచ సంగృహీతంభవతి। అయం భావః। కరణత్వాత్పరశువత్ ఇంద్రియత్వాచ్చక్షురాదివత్ మనసఃమధ్యమ పరిమాణత్వ మనుమియ్యతే। నచాణుత్వానుమానేకించిల్లింగమస్తి। నాపినిత్యేంద్రియత్వాత్ శ్రోత్రవద్విభుత్వానుమానం। నిత్యత్వస్యాసిద్ధత్వాత్। ఆకాశస్యాపినిత్యత్వాభావేన తత్కార్యశ్రోత్రస్యసుతరాం నిత్యత్వాభావాత్। అతఏవ జన్యవిభుత్వాభావాన్మధ్యమ పరిమాణత్వానుమానస్య శ్రోత్రేన వ్యభిచారః। యదింద్రియంయద్గుణగ్రాహకంతదింద్రియంతద్గుణవదితి వ్యాప్తేః యథాచక్షురాదేః స్వగ్రాహ్య గుణవద్భా

తారభ్యత్వసాధ్యతే తథామనసోఽపి పంచభూత గుణగ్రాహకత్వేనతద్వ
త్వనిశ్చయాత్ స్వగ్రాహ్యగుణవత్పంచభూతారభ్యత్వసాధ్యతాయాం
విశేషాభావాత్। నచవిజాతీయ్యానామనారంభకత్వంవిశేషః। సువర్ణ
సూత్రైః పట్టసూత్రైఃకార్పాస సూత్రైశ్చ విజాతీయైరేక పటారం
భదర్శనాత్ తత్రావయవ్య నంగీకారేఅన్యత్రాపి తథానంగీకార సంభ
వాత్ । అవయవినః దత్తజలాంజలిత్వ ప్రసంగాత్। తస్మాదపంచీకృత
పంచ మహాభూతార బ్ధసత్వ ప్రధానం సంకోచవికాస శీలంస్వచ్ఛద్ర
వ్యం।చక్షుర్వ న్మూర్తద్రవ్యాభిభూతాయోగ్యం। దేహపరిమాణం మనో
భ్యుపగంతవ్యం। సిద్ధాంతే సుఖదుఃఖేచ్ఛా జ్ఞానాదీనాం తదాశ్రయత్వా
భ్యుపగమాత్।తేషాంచ సర్వశరీరవ్యాపిత్వేనోపలంభాత్ తదాశ్రయ
స్యమనసోఽపి సర్వశరీరవ్యాపిత్వాత్ । అణుత్వాభావే సర్వేంద్రియసం
బంధాత్ యుగపన్నానాజ్ఞానోత్ప త్తిప్రసంగఇతిచేన్న।ఏకేనేంద్రియేణ
ఏకదాఏకమేవజ్ఞానంజన్యతఇతి నియమస్తావదావయో స్సమః। అన్యథా
యుగపచ్చాక్షుషజ్ఞానద్వయోత్పత్తిః కింనస్యాత్ జ్ఞానేంద్రియజజ్ఞానా
నాంతుయుగపదు త్పత్తిరిష్యతఏవదీర్ఘశష్కులీంభక్షయతః శబ్దస్పర్శ
రూపరసగంధానాం యుగపద నుభవాత్। సుషుప్త్యన్యథాను పప
త్త్యాత్మజ్ఞానస్సం యుక్తగుడస్య యుగపద్రసస్పర్శోపలంభఃతవాపిదు
ర్నివారః । తస్మాన్నాస్మదభ్యుగతే మనసికృతిస్మృతి న్యాయసిద్ధేవిమతి
స్సంభవతి। సదనంతరప్రత్యయస్తుఅతినిర్యుక్తి కత్వాదుపేక్షితః।విస్తరస్తు
అస్మదీయ్యా వేదాంత కల్పలతాయా మనుసంధేయః। అతః స్వచ్ఛస్వభా
వస్యసావయవస్యమనసః దర్పణాదివద్విషయాకారగ్రాహకత్వం వే
దాంతశాస్త్రేసాంఖ్యశాస్త్రేచ యన్నిరూపితం తత్ప్రామాణికత్వాదతి
సమీచీన మేవేత్యాహ। గృహ్ణాతి విషయా కారం మనోవిషయయోగతః
ఇతి వేదాంతిభిస్సాంఖ్యైరపి సమ్యఙ్నిరూపితం। యద్యపి సాంఖ్యానా
మాహంకారికంమనః బ్రహ్మవాదినాంతుమతేభౌతికమితిమహాన్విశేషః

తథాపి విషయాకారగ్రాహకత్వం సమమితితుల్యవదుభయోపన్యాసః। ద్రవీభావపూర్వకం చిత్తస్యవిషయా కారతా భాజనమిత్యత్ర భాష్యకారవచన ముదాహరతి। యూషాసిక్తంయథాతామ్రం తన్నిభంజాయతేతథాఘటాదివ్యాప్నువచ్చిత్తంతన్నిభంజాయతే ధ్రువం॥ యూషాపుటపాకయంత్రీతద్వారాద్రవీభూతంతామ్రం యత్ప్రతిమాద్యాకారఘటితోదరేమృదాదిసంస్థానవిశేషే సిక్తంతన్నిభం భవతితత్తదుదరస్థసంస్థానాకారంభవతి ద్రుతత్వాత్ । ఏవంరాగద్వేషాదినా ద్రవీభూతంచిత్తంచక్షురాది ద్వారాయత్రసిక్తంభవతి స్వయమేవతత్తద్విషయాకారంభవతీతి కారికార్థః యద్యప్యస్మిన్వాక్యే సామాన్యతఏవద్రవీభావఉక్తిః తథాప్యనుభవబలాద్రాగాది విషయేవ్యవస్థాప్యతే । తదభావేతు శిథిలీభావమాత్రమిత్యుక్తమధస్తాత్ । మనోవిషయాకారం విషయగతావరణ నివర్తకంస్యాత్ ఆలోకవదతి త్యనుమానమస్మిన్నర్థేప్రమాణమిత్యాహ।వ్యంజకోవాయథాలోకోవ్యంగ్యస్య కారతామియాత్ సర్వార్థవ్యంజకత్వాద్ధీరర్థాకారాప్రదృశ్యతే । వ్యంజకస్యతదాకారత్వాభావేతద్గతావరణనివృత్తిరదర్శనా దిత్యర్థః భగవత్పూజ్యపాదానామియముక్తిస్స్వయుక్తికాతథావార్తికకారైరప్యయమర్థోనిరూపితః। వ్యంజకోవేత్యాద్యుక్తిర్వార్తికకారాణామపియుక్తిరనుమానరూపాదర్శితా।వార్తికకారాణాం వాక్యాంతర ముదాహరతి। మాతుర్మానాభి నిష్పత్తినిష్పన్నం మేయమేతితత్ మేయాభి సంగతంతచ్చమేయాభత్వంప్రపద్యతే । మాతుః చిదచిద్గ్రంథిరూపాత్స్వచిత్తాదంతఃకరణాత్।వృత్తిజ్ఞానాఖ్యస్యద్రవీభావపూర్వకస్య మానశబ్దవాచ్యస్య పరిణామవిశేషస్య అభినిష్పత్తిర్భవతి।తచ్చపరిణామ విశేషాత్మకంమానం నిష్పన్నంసత్ చక్షురాది ద్వారాఘటాది విషయపర్యంతం గచ్ఛతి శరీరాభిన్నమంతః కరణమత్యజన్నేవకుల్యాజలవత్।తతశ్చఘటాది సంబంధంసత్ఘటాద్యాకారతాంప్రాప్నోతి తతశ్చతత్చైతన్యాభివ్యక్త్యా

ఘటాద్యుపలంభ ఇతి కారికార్థః। సర్వాచేయం ప్రక్రియా అస్మాభిర్విస్త
రేణ ప్రతిపాదితా. సిద్ధాంతబిందౌ। ఏవమేతాదృశం వాక్య ముదాహార్యమ
నేకశః। చిత్తస్య విషయాకార గ్రాహకత్వోపపాదనే గ్రంథగౌరవభయా
న్నోదాహ్రియతే। పంచదశ ప్రకరణే విద్యారణ్యశ్రీపాదైరప్యయమ
ర్థో దర్శితః। తముపసంహరన్వ్యాఖ్యానేనాహ। అతో మాంస మయీ యోషి
త్కాచిదన్యామనో మయీ। మనో మయాకారభేదం వినా ఏకస్మిన్ భౌ
తికే పిండే భేదప్రత్యయాయోగాదిత్యర్థః। భేదప్రతీతిమేవ సర్వసిద్ధాము
దాహరతి। భార్యాస్నుషాననాందా చయాతా మాతేత్యనేకధా జా
మాతా శ్వశురః పుత్రః పితేత్యాదిపుంసామపి। భిద్యత ఇత్యనుషంగః। ఏక
త్వవైధర్మ్యముక్త్వా వినాశిత్వా వినాశిత్వవైధర్మ్యాంతరమాహ। బా
హ్యపిండస్యనాశేపి తిష్ఠత్యేవమనోమయః అతః స్థాయీతి విద్వద్భిరయ
మేవనిరూపితః। అపిశబ్దాద్దేశకాలాదినావ్యవధానేపి మనోమయః అవ్య
వహితః వేత్యర్థః। ఏవంసామాన్యతః స్థాయిభావస్వరూప ముపవర్ణి
తం। విశేషేణతు సర్వేషాంలక్షణంవక్ష్యతే పృథక్। మనోమయోవిషయా
కారఏవ అవినాశిత్వాత్ స్థాయిభావ ఇతి కథితః తస్య తురతిహాసాది
రూపేణ భేద స్సలక్షణంచ వక్ష్యతేఽనంతరోల్లాసఇత్యర్థః। యస్మా
త్ ద్రుతచిత్తప్రవిష్టః విషయాకారో న పాయీ। తస్మాత్। భగవంతం
విభుంనిత్యంపూర్ణంబోధసుఖాత్మకం యద్గృహ్ణాతి ద్రుతంచిత్తం కిమ
న్యదవశిష్యతే। విభుమితి సర్వదేశవ్యాపకత్వంనిత్యమితి సర్వకాలవ్యా
పకత్వం పూర్ణమితి అద్వితీయతయా సర్వద్వైతభ్రమాధిష్ఠానత్వం
బోధసుఖాత్మకమితి నిరతిశయపుమర్థత్వం దర్శితం। ఏతాదృశేన భగవ
దాకారేణమనోగతేన అనాదికాలప్రవిష్టానాంవిషయాకారాణాంకబళీ
కరణాత్తన్మాత్రపరిస్ఫూర్త్యా కృతకృత్యో భవతీత్యర్థః। ద్రవీభావస్య
ప్రయోజనం పూర్వోక్తమేవ స్మారయతి తత్ర ప్రయత్న దార్ఢ్యాయ।
కఠినా శిథిలాబుద్ధిర్నగృహ్ణాతి నవాస్యతే ఉపేక్షాజ్ఞానమిత్యాహుస్త

ద్రుతాః ప్రస్తరాదిషు । కఠినద్రవ్యాణి గృహ్ణాత్యేవ శిథిలానుగృహ్ణా
త్యేవేతి నాస్త్యేతే ద్రవీభావాభావావితి పూర్వమేవోక్తం ద్రవత్వాభావః కా
ఠిన్యం ఈషద్ద్రవత్వం శైథిల్యం తద్ద్రావావస్థాకార్యభూతసాత్త్విక భావా
భావాదవసేయం । తచ్చ స్తంభ స్వేదోథ రోమాంచః స్వరభంగోథ వేప
థుః వైవర్ణ్యమశ్రు ప్రళయ ఇత్యష్టౌ సాత్త్వికాస్స్మృతాః । ఇత్యభిహితాః ।
అతఏవ భగవద్విషయే కాఠిన్యం నిన్ద్యతే । తదశ్మసారం హృదయం బతే
దం యద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః । న విక్రియేతాథ యదా వికారః
నేత్రే జలం గాత్రరుహేషు హర్షః । కథం వినా రోమహర్షం ద్రవతా చే
తసా వినా । వినానందాశ్రుకలయా శుధ్యేద్భక్త్యా వినాశయః । భక్త్యా వి
నాశయః కథమాశయశ్శుధ్యేత్ । భక్తిశ్చ ద్రవతా చేతసా వినా కథం స్యాత్ । ద్ర
వచ్చిత్తం చ కథం రోమహర్షం ఆనందాశ్రు చ వినా జాయేతేత్యర్థః ।
అశ్రుపులకయోరప్యభిధానం స్తంభస్వేదాదీనామప్యుపలక్షణం యతః
ద్రవత్వాభావే చిత్తం న వాస్యతే అతో బుధాః । పండితాః కామక్రో
ధాద్యనాస్పదీభూత పధిపతత్తృణాది జ్ఞానముపేక్షాజ్ఞానం సంస్కా
రాజనకమిత్యాహుః । తథా చోక్తం । న్యాయవార్తికకృద్భిః । యత్తు
న దుఃఖసాధనం నాపి సుఖసాధనం తదేవ ఉపేక్షణీయమితి । సుఖసాధ
నే రాగస్సంస్కారహేతుః । దుఃఖసాధనే ద్వేషః తథా తదుభయాభా
వేతు చిత్తే ద్రవత్వాభావాన్న జాయతే సుఖదుఃఖ సంస్కార ఇత్యర్థః ।
ఏతావానేవ సర్వేషాం శాస్త్రాణాం రహస్యభూతోర్థః । యద్విష
యాకారతానిరాకరణపూర్వకం చిత్తస్య భగవదాకారతా సంపాద
నం సర్వేషామపి శాస్త్రాణామత్రైవ వ్యాపారభేదేన పర్యవసానా
త్ । నన్వనాదికాలద్రవచ్చిత్తప్రవిష్టతత్తదిష్టానిష్టవిషయకోటి సంకీ
ర్ణతా చిత్తస్య స్వభావభూతా శీతతేవ తోయస్య ఉష్ణతేవ దహనస్య
సంచరిష్ణుతేవ పవనస్య కథం నివర్తతాం ధర్మిణి సత్యసతి వాస్వభావాప
మదానసంభవాదిత్యత ఆహ । కాఠిన్యం విషయైః కుర్యాద్ద్రవత్వం భగవ

త్పదే। ఉపాన్మైశ్శాస్త్రనిర్దిష్టైరనుత్తమమతో బుధః । విషయాకారతా
హి చిత్తస్యన స్వాభావభూతా। తస్యాఆగంతుకహేతుజన్యత్వాత్। తథా
హి। స్థూలవిషయాకారతా హేతురింద్రియసన్నికర్షాదిజా। గరణే
సూక్ష్మవిషయాకారతా హేతు ర్మనోగత వాసనాస్స్వప్నే। తదుభ
యాభావేతు। సుషుప్తి వన్నిర్విషయమేవచిత్తం భవతి। సుషుప్తౌచిత్తల
యాభిధానంచ నిర్విషయత్వాభిప్రాయకమేవ। ఏతచ్చభగవతాసూత్ర
కారేణైవదర్శితం। తదాపీతిస్సంసారవ్యపదేశాదితి। అపీతిర్లయః। మ
ర్యాదాయామజ్ తస్య మనసఃలయాత్ పూర్వకాలే సంసారవ్యపదే
శః। నతుతల్లయే సతీతి సూత్రార్థః। తథాచసుషుప్తావపి పునరుత్థానే
నసంసారవ్యపదేశస్యసత్వాన్న మనోలయః। వివరణకారాణాంతు। య
త్తుకేయం సూక్ష్మతానామేత్యాదినా మనోలయాభిధానం తత్పరమత
ఖండనాభిప్రాయేణ। నతుస్వమతాభిప్రాయేణ। సూత్రవిరోధాదితిభావః।
భగవదాకారతాతు చిత్తస్యస్వాభావికీ। తస్యచిత్తకారణీభూత భూత
సూక్ష్మకారణానిర్వచనీయ్యావిచిత్రానేక శక్తిమన్మాయాధిష్ఠానస్యనిత్య
స్యవిభో స్సర్వాంతర్యామిణః సర్వత్రాను గతత్వాత్। యథా। ఘట
స్యజలాదిపూర్ణతా కరణసాధ్యా। ఆకాశపూర్ణతాతు స్వతః। తస్య
సర్వవ్యాపకత్వాత్ । తదుక్తంవార్తికకారపాదైః । వియద్వస్తుస్వభా
వానురోధాదేవన కారణాత్ । వియత్సంపూర్ణతోత్పత్తౌ కుంభస్యై
వం ధృశాధియాం । ఘటదుఃఖాది రూపత్వంధియోధర్మాదిహేతుతః ।
స్వతస్సిద్ధాత్మసంబోధవ్యాప్తివత్ స్త్వనురోధత ఇతి। చిత్తస్యభగవదా
కారతాయాం। స్వతస్సిద్ధత్వేనహేత్వనపేక్షాయాం శాస్త్రస్య క్వోప
యోగ ఇతి చేదన్యాకారతా విరోధిభగవదాకారతా సంపాదన ఇత్యేవ
ద్గహి। యాస్వాభావికీ భగవదాకారతా చిత్తస్య। సా విషయాకారతా
సహచరితత్వాత్తత్సాధకత్వాచ్చనతద్విరోధిని। శాస్త్రజన్యాతుసాధనో
పక్రమేపరోక్షేవ భాసమానా సాధనాభ్యాసక్రమేణ. విషయాకారతాం

శనైశ్శనైస్తిరోదధతీ సాధనపరిపాకేన అపరోక్షతాం సీతాసతీతాం సమూలఘాత ముపహంతి। అతఏవోక్తం। యర్హ్యబ్జనాభ చరణైషణ యోరు భక్త్యాచేతోమలాని విధమేద్గుణకర్మజాని। తస్మిన్ విశుద్ధఉపలభ్య త ఆత్మతత్త్వంసాక్షాద్యథాఽమలదృశోస్సవితృప్రకాశః। యథాగ్నినా హేమమలంజహాతిధ్మాతంపునస్స్వంభజతేచరూపం। ఆత్మాచకర్మానుశ యం విధూయమద్భక్తియోగేన భజేత్తతోమాం। యథాయథాత్మా పరి మృజ్యతే సౌమత్పుణ్యగాథా శ్రవణాభిధానైః తథాతథాపశ్యతి తత్త్వ సూక్ష్మంచక్షుర్యథైవాంజన సంప్రయుక్తం। విషయాన్ ధ్యాయతశ్చిత్తం. విషయేషు విషజ్జతే। మామనుస్మరతశ్చిత్తం మయ్యేవప్రవిలీయ్యతే। తస్మా దసదభిధ్యానం యథాస్వప్నమనోరథంహిత్వా మయి సమాధత్స్వమ నోమద్భావభావితం। ఏతావాన్ యోగఆదిష్టః మచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః। సర్వతో మన ఆకృష్యమయ్యద్ధావేశ్యతేయథా। సచకపిలదేవేనోక్తః। అనిమిత్తనిమిత్తేనస్వధర్మేణామలాత్మనా। తీవ్రయామయిభక్త్యాచశ్రుత సంభృతయాచిరం జ్ఞానేనదృష్టతత్త్వేనవైరాగ్యేణబలీయసా। తపోయు క్తేనయోగేన తీవ్రేణాత్మసమాధినా। ప్రకృతిః పురుషస్యేహదహ్యమానా త్వహర్నిశం। తిరోభవిత్రీశనకైరగ్నేర్యోనిరివారణిః। ప్రకృతిః స్వా భావిక విషయాకారతేత్యర్థః। హంసగీతాయాంచ। గుణేష్వావిశతే చేతః గుణాశ్చేతసిచప్రభో। కథమన్యోన్యసంయోగం ముముక్షురతితీ ర్షతీతిసనకాదిప్రశ్నస్యోత్తరం భగవానువాచ మనసావచసాదృష్ట్యా గృహ్యతేన్యైరపీంద్రియైః। అహమేవనమత్తోన్యఇతి బుధ్యధ్వమంజ సా జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తంచగుణతోబుద్ధివృత్తయః తాసాంవిలక్షణోజీవః సాక్షిత్వేన వ్యవస్థితః। యర్హిసంసృతిబంధోయమాత్మనోగుణవృత్తిదః మయితుర్యేస్థితో జహ్యాత్త్యాగస్తద్గుణచేతసాం। అహంకారకృతం బం ధమాత్మనోర్థవిపర్యయం విద్వాన్నిర్వృత్యసంసార చింతాంతుర్యేస్థి తోత్యజేత్। యావన్నానార్థధీః పుంసః ననివర్తేతయుక్తిభిః। జాగర్త్య

పిస్వపన్నజ్ఞః స్వప్నే జాగరణం యథా। అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాం భావా
నాం తత్కృతాభిదాః। గతయో హేతవశ్చాస్య మృషా స్వప్నదృశో య
థా। ఏవం విమృశ్య గుణతో మనసస్త్ర్యవస్థాం మన్మాయయా మయి కృ
తా ఇతి నిశ్చితార్థాః। సంఛిద్య హార్దమనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానా
సినా భజత మాఖిలసంశయాధిం। ఏవం జిజ్ఞాసయాపోహ్యా నానాత్వభ్రమ
మాత్మని। ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యర్ప్య సర్వగే ఇత్యాది। అయ
మత్ర నిష్కర్షః। చిత్తే స్వాకారసమర్పకా యే విషయాః తే భగవద్వ్య
తిరిక్తా న భవంతి। భగవత్యధ్యస్తత్వాత్। భగవత ఏవ సద్రూపతయా ఘట
స్సన్ ఇత్యాది సదాకారేణైవ సర్వవిషయాణాం స్ఫురణాత్। సర్వం ఖ
ల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శ్రుత్యా భగవదేవోద్భవత్వ భగవదేకస్థితిత్వ భగ
వదేకలయత్వేన మృద్ఘటవదభేదావబోధనాత్। స్వప్నాదిప్రపంచవ
ద్బాధ్యత్వాచ్చ। అతఏవ భగవదాకారస్ఫూర్త్యా తే సర్వే నివర్త్యమా
నాస్తద్రూపా ఏవ భవంతి అధిష్ఠానజ్ఞాననివర్త్యత్వాదధ్యస్తానాం। ఏవం
చ సతి విషయనిష్ఠః సర్వోఽపి ప్రేమా భగవత్యేవార్పితో భవతి తద్వ్యతిరి
క్తాస్ఫురణాత్। ఏతాదృశీ చాస్థా ప్రార్థితా ప్రహ్లాదేన। యా ప్రీతిర
వివేకానాం విషయేష్వనపాయినీ। త్వామనుస్మరతస్సా మే హృదయా
న్మాపసర్పతు। ఇతి। తస్మాదేతాదృశయుక్త్యనుసంధానేన సర్వాధిష్ఠానస
న్మాత్రం పరిపూర్ణం చిదానందఘనం భగవంతమద్వయమాత్మానం ని
శ్చిన్వతః స్వాప్నిక విషయేష్వివ జాగ్రద్విషయేష్వపి తుచ్ఛత్వానుసంధా
నేన వైరాగ్యం మహదుపజాయతే వశీకారాఖ్యం। ఏతచ్చ సూత్రితం భగవ
తా పతంజలినా। దృష్టానుశ్రవికవిషయవితృష్ణస్య వశీకారసంజ్ఞం వైరాగ్య
మితి। చతుర్విధం హి వైరాగ్యం। సాధ్యసాధనభావాపన్నమాగమప్రసిద్ధం।
తత్ర మహతా ప్రయాసేనాపి చిత్తదోషానవశ్యం నిరాకరిష్యామీత్యధ్య
వసాయాత్మకం ప్రథమం। యతమానసంజ్ఞం వైరాగ్యం తతో నిరంతరము
పాయానుష్ఠానే క్రియమాణే ఏతావతో దోషా ఇదానీం తీర్ణాః ఏతావ

తచ్చావశిష్యంత ఇతిచికిత్సకవత్ ప్రతిక్షణమవధానం ద్వితీయ్యం వ్యతి
రేకసంజ్ఞం వైరాగ్యం। ఏవం ప్రతిక్షణం భూమికాద్వయాభ్యాసం కుర్వతః।
సర్వతోభావేన బహిరింద్రియాణాం విషయేష్వ ప్రవృత్తిః అంతఃకరణ
గతవాసనాయాం సత్యామపి సా తృతీయ్యా మేకేంద్రియసంజ్ఞం వైరాగ్యం। ఏ
వం భూమికాత్రయాభ్యాసాత్ దృష్టేషు వనితాదిషు ఆనుశ్రవికేషు స్వర్గా
దిషు ఇంద్రియైర్గృహ్యమాణేష్వపి దోషదర్శన పరిపాకజన్యా అస్పృ
హాత్మికా చిత్తవృత్తిః సా వశీకారసంజ్ఞం వైరాగ్యం తదపి ద్వివిధం। పరమప
రంచ। ద్వితీయ్యం సూత్రితం పతంజలినా। సూ॥ తత్పరం పురుషఖ్యాతేర్గుణవై
తృష్ణ్యమితి। పురుషఖ్యాతేరాత్మజ్ఞానాదనంతరం యద్గుణేషు శబ్దాదివిష
యేషు వైతృష్ణ్యం వైరాగ్యం తత్పరం శ్రేష్ఠం। ఫలరూపత్వాత్ తతఃపూర్వం
తు అపరం సాధనరూపత్వాదిత్యర్థః। తస్య చ లింగమితర ఫలనిరపేక్ష
త్వేన మోక్షమాత్రస్పృహాళుత్వం। యథాముచుకుందస్య। న కామయేన్యం
తవ పాదసేవనాదకించన ప్రార్థ్యతమాద్వరం విభో ఆరాధ్య కస్త్వా మప
వర్గదం హరే వృణీత ఆర్యో వరమాత్మబంధనం తస్మాద్విసృజ్యాశిష ఈ
శ సర్వశః రజస్తమస్సత్వగుణానుబంధనాః॥ నిరంజనం నిర్గుణమద్వయం
పరం త్వాం జ్ఞప్తిమాత్రం పురుషం వ్రజామ్యహం। చిరమిహ వృజినార్తస్త
ప్యమానోనుతాపైరవితృషషడమిత్రో లబ్ధశాంతిః కథంచిత్। శరణద సము
పేతస్త్వత్పదాబ్జం పరాత్మన్ అభయమృతమశోకం పాహిమాపన్నమీశ
ఇతి। ఏతాదృశదశాయాంచ భగవత్ప్రేమా। నపరాం కాష్ఠామధిరోహతీ
తి। తం ప్రతి భగవతోక్తం। క్షాత్రధర్మాత్ క్షితౌ జంతూనవధీర్మృగయా
దిభిః సమాహితస్తత్తపసా జహ్యఘం మదుపాశ్రయః। జన్మన్యనంతరే రాజ
న్ సర్వభూతసుహృత్తమః। భూత్వా ద్విజవరస్త్వం వై మామంతే బ్రహ్మ
యాస్యసీతి। తదపరం వైరాగ్యం సూచితం తేనచ ప్రేమప్రకర్ష భావేన
తదాప్తిమవశ్య కృతార్థతాపర వైరాగ్యభావేనచ భక్తిప్రకర్ష భావా
త్। తస్యైవకృతకృత్యతా హేతుత్వాదిత్యర్థః। పర వైరాగ్యస్య

లింగం మోక్షపర్యంతం సకలనిరపేక్షత్వం। యథా। ఇమం లోకం తథైవా
ముమాత్మాన ముభయాయినం। ఆత్మానమనుయే చేహ యే రాయః పశ
వో గృహాః। విసృజ్యసర్వానన్యాంశ్చ మామేకం విశ్వతోముఖం। భజంత్య
నన్యయా భక్త్యా తాన్మృత్యోరతిపారయే। సాలోక్య సార్ష్టిసామీప్యసా
రూప్యైకత్వమప్యుత। దీయమానం న గృహ్ణంతి వినా మత్సేవనం జనాః।
నైకాత్మతాం మే స్పృహయంతి కేచిన్మత్పాదసేవాభిరతా మదీహాః। యే
న్యోన్యతో భాగవతాః ప్రసజ్య సభాజయంతే మమ పౌరుషాణి। న పారమే
ష్ఠ్యం న మహేంద్రధిష్ణ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యం న యోగసిద్ధీ రపున
ర్భవం వా వాంఛంతి యత్పాదరజః ప్రపన్నాః। ప్రహ్లాదః। అహం త్వకా
మస్త్వద్భక్తస్త్వం తు స్వామ్యనపాశ్రయః। నాన్యథేహావయోరర్థో రా
జసేవకయోరివ। పృథుః। న కామయే నాథ తదప్యహం ధ్రువం న యత్ర యుష్మ
చ్చరణాంబుజాసవః। మహత్తమాంతర్హృదయాన్ముఖచ్యుతః విధత్స్వ
కర్ణాయుత మేష మే వరః। ధ్రువః। యా నిర్వృతి స్తనుభృతాం తవ పాదప
ద్మ ధ్యానాద్భవజ్జనకథాశ్రవణేన వా స్యాత్। సా బ్రహ్మణి స్వమహిమ
న్యపి నాథ మా భూత్కింత్వంతకాసిలులితాత్పతతాం విమానాత్। మ
హిష్యః। న వయం సాధ్వి సామ్రాజ్యం స్వారాజ్యం భోజ్యమప్యుత వైరా
జ్యం పారమేష్ఠ్యం వా ఆనంత్యం వా హరేః పదం। కామయామహ ఏతస్య
శ్రీమత్పాదరజః శ్రియః। కుచకుంకుమ గంధాఢ్యం మూర్ధ్నా వోఢుం
గదాభృతః। ఇంద్రః। ప్రత్యానీతాః పరమ భవతా త్రాయతా నస్స్వభా
గా దైత్యాక్రాంతం హృదయకమలం త్వద్గృహం ప్రత్యబోధి। కాలగ్రస్తం కి
యదిదమహో నాథ శుశ్రూషతాం తే ముక్తిస్తేషాం నహి బహుమతా నా
రసింహాపరైః కిం। యథా। యస్య భక్తిర్భగవతి హరౌ నిశ్శ్రేయసా
త్మని విక్రీడతో మృతాంభోధౌ కిమన్యైః ఖాతకోదకైః। వృత్రః। న నాకపృ
ష్ఠం న చ పారమేష్ఠ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యం న యోగసిద్ధీరపున
ర్భవం వా సమంజస త్వా విరహయ్య కాంక్షే। శ్రుతయః। దురధిగమాత్మ

తత్వ నిగమాయతవార్తతనోశ్చరిత మహామృతాబ్ధి పరివర్తన పరిశ్రమ
ణాః । ఏవమన్యదప్యూహనీయం। ఏతాదృశే మోక్షపర్యంత సకలనిరపే
క్షత్వరూపే పరే వైరాగ్యేసతి ఫలాంతరే ప్రేమ్ణః। అనుదయాత్ పర
మానందరూపే పరమాత్మన్యేవ ప్రేమ పరాంకాష్ఠా మధిరోహతి। య
థాపుత్రస్య। అజాతపక్షా ఇవమాతరం ఖగాః స్తన్యంయథావత్సతరాః
క్షుధార్తాః। ప్రియంప్రియేవవ్యుషితావిషణ్ణామనోర విందాక్షదిదృక్షతే
త్వామితి అతఏవ జ్ఞానం వినాపర వైరాగ్యాభావాత్। తదృతేచభగవ
త్ప్రేమపరమకాష్ఠాయా అనుదయా త్తదర్థంజ్ఞాన వైరాగ్యేదృఢే కర్త
వ్యే। తదుక్తం। అసేవయాచప్రకృతేగుణానాంజ్ఞానేనవైరాగ్య విజృంభి
తేనయోగేన మయ్యర్పితయాచ భక్త్యామాంప్రత్యగాత్మాన మిహావ
రుంధే। జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తేనభక్తియోగేన యోగినః క్షేమాయపాదమూ
లంమేప్రవిశత్యకుతోభయం । ఇత్యచ్యుతాంఘ్రింభజతో నువృత్యాభక్తి
ర్విరక్తిర్భగవత్ప్రబోధః భవంతి వై భాగవతస్యరాజంస్తతః। పరాం
శాంతిముపైతిసాక్షాత్। భాగవతస్యభగవద్ధర్మానుష్ఠాతుః ప్రథమంభగ
వత్ప్రబోధః। తతః పరంవైరాగ్యం। తతః ప్రేమలక్షణా భక్తిరిత్యర్థః।
ఏతచ్చదర్శితముద్ధవాయశ్రీభగవతా। జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్టః స్వార్థ
హేతుశ్చసంమతః స్వర్గశ్చైవాపవర్గశ్చనాన్యోర్థోమదృతేప్రియః।
జ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నాః। పదంశ్రేష్ఠం విదుర్మమ జ్ఞానీప్రియతమోతో
మేజ్ఞానేనాసౌ బిభర్తిమాం। కీదృశంతజ్జ్ఞానమిత్యాకాంక్షాయాం సంక్షే
పేణతదుక్తం। త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధోవికారః మాయాంతరా
పతతినాద్యపవర్గయోర్యత్। జన్మాదయోస్య యదమీతవతస్యకింస్యు రా
ద్యంత యోర్యదసతోస్తితదేవమధ్యే। భగవద్వ్యతిరిక్తంసర్వం ఆగమా
పాయిత్వాత్ స్వప్నవన్మాయికంతుచ్ఛందుఃఖరూపంచహేయం। భగ
వానేవసత్యః స్వప్రకాశ పరమానందరూపః నిత్యః విభుశ్చోపాదేయ
ఇతి జ్ఞానమిత్యర్థః । భగవద్గీతాసుచ। ఏవమేవోక్తం। చతుర్విధాభజం

తేమాం జనాస్సుకృతినోఽర్జున । ఆర్తోజిజ్ఞాసురర్థార్థీజ్ఞానీచ భర
తర్షభ । తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్యతే అతో హిజ్ఞానినో
త్యర్థ మహం సచ మమప్రియః । ఉదారాస్సర్వ ఏవైతేజ్ఞానీత్వాత్మైవ
మేమతం।ఆస్థితస్సహియుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాంగతిం బహూనాం
జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాంప్రపద్యతే వాసుదేవస్సర్వమితిసమహాత్మా
సుదుర్లభః।ఇతి। వాసుదేవాతిరిక్తం సర్వంనాస్తి।మాయికత్వాత్।వా
సుదేవఏవఆత్మత్వాత్ ప్రియతమః సత్యఇత్యర్థః।ఏతాదృశ జ్ఞానపూ
ర్వకం వైరాగ్యంచదర్శితం।శ్రుతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యమను మానశ్చతుష్ట
యం।ప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్సవిరజ్యతే।కర్మణాంపరిణామిత్వా
దావైరించ్యాదమంగళం।విపశ్చిన్నశ్వరంపశ్యేదదృష్టమపిదృష్టవత్। త
థాన్యత్ర।కర్మాణ్యారభమాణానాం దుఃఖహత్యైసుఖాయచపశ్యేత్పా
కవిపర్యాసంమిథునీచారిణాంనృణాం।నిత్యార్తిదేన విత్తేన దుర్లభేనా
త్మమృత్యునా । గృహాపత్యాప్తపశుభిః కాప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః । ఏవం
లోకంపరం విద్యాన్నశ్వరంకర్మనిర్మితం।సతుల్యాతిశయధ్వంసం యథా
ఘూతలవర్తినాం । ఇతి। కీదృశభాగవతధర్మానుష్ఠాతుః జ్ఞానవైరాగ్య
పూర్వికాభగవతి భక్తిరుదేతీత్యాకాంక్షాయాముక్తం యద్యసీశోధార
యితుం మనోబ్రహ్మణినిశ్చలం । మయిసర్వాణికర్మాణినిరపేక్షస్సమా
చర । శ్రద్ధాలుర్మత్కథాః శృణ్వన్ సుభద్రాలోకపావనీః గాయన్ననుస్మ
రన్ జన్మకర్మచాభినయన్ ముహుః మదర్థేధర్మకామార్థాన్ ఆచరన్మదు
పాశ్రయః లభతేనిశ్చలాంభక్తింమయ్యుద్ధవ సనాతనే । తథా।భక్తియో
గః పురైవోక్తః ప్రీయమాణాయతేనఘ । పునశ్చకథయిష్యామిమద్భ
క్తేః కారణం పరంశ్రద్ధామృతకథాయాంమేశశ్వన్మదనుకీర్తనంమద్భక్త
పూజాస్వధికా సర్వభూతేషుమన్మతిః మదర్థేష్వంగచేష్టాచవచసామ
ద్గుణేరణం।మయ్యర్పణంచ మనసః సర్వకర్మవివర్జనం మదర్థేర్థ
పరిత్యాగః భోగస్యచసుఖస్యచ ఇష్టందత్తంహుతంజప్తంమదర్థంయద్వ్రత

తంతపః।ఏవంధర్మాన్మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదినాం। మయిసంజాయ
తేభక్తిః కోన్యోర్థోస్యావశిష్యతే । తథాన్యత్ర।తస్మాద్గురుంప్రపద్యే
తజ్జిజ్ఞాసుః శ్రేయఅత్మనః శాబ్దేపరేచనిష్ణాతం బ్రహ్మణ్యుప సమాశ్రి
యం।తత్రభాగవతాన్ ధర్మాన్ శిక్షేద్గుర్వాత్మదైవతః ।అమాయయా
నువృత్త్యాయైస్తుష్యేదాత్మాత్మదోహరిః।సర్వతో మనసోఽసంగంఆదౌసం
గంచసాధుషు దయాంమైత్రీంప్రశ్రయంచ భూతేష్వద్ధాయథోచితంశౌ
తం తప స్తితిక్షాంచమౌనం స్వాధ్యాయమార్జవం బ్రహ్మచర్యమహిం
సాంచ సమత్వంద్వంద్వ సంజ్ఞయోః సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాం కైవల్య
మనికేతతాంవివిక్తాంచీరవసనంసంతోషోయేనకేనచిత్ శ్రద్ధాం భాగవతే
శాస్త్రేఽనిందామన్యత్రచైవహిమనోవాక్కాయదండంచ సత్యంశమద
మావపిశ్రవణంకీర్తనంధ్యానంహరేరద్భుతకర్మణః జన్మకర్మగుణానాం
చతదర్థేఽఖిలచేష్టితం ఇష్టందత్తంతప స్తప్తంవృత్తం యచ్చాత్మనఃప్రి
యందారాన్ సుతాన్గృహాన్ ప్రాణాన్యత్పరస్మైనివేదనం ఏవంకృ
ష్ణాత్మనాథేషుమనుష్యేషుచ సౌహృదంపరి చర్యాంచోభయత్ర మహ
త్సున్నృషసాధుషు । పరస్పరానుకథనం పావనంభగవద్యశః మిథోరతి
మిథస్తుష్టి నివృత్తిర్మిథ ఆత్మనః ఇతిభాగవతాన్ ధర్మాన్శిక్షన్
భక్త్యాతదుత్థయా నారాయణ పరోమాయా మంజ స్తరతి దు స్తరామి
తి।తస్మాదేవం విధైశ్శాస్త్రీయైర్మనశ్శుద్ధింసంపాదయే దిత్యర్థః। శా
స్త్రీయైరేవ ఉపాయాన్ ప్రతిపత్త్రుజనబుద్ధిసౌకర్యాయభూమికాభే
దేనవక్తుం ప్రతిజానీతే । ఉపాయాః ప్రథమేస్కంధే నారదేనోపదర్శి
తాః । సంక్షేపాత్తానహం వక్ష్యేభూమిభేద విభాగినః। స్పష్టం।తానే
వాహ। ప్రథమంమహతాంసేవా । తద్దయాపాత్రతాపునః। శ్రద్ధాతుతే
షాంధర్మేషు। తతోహరి గుణశ్రుతిః। తతోరత్యంకురోత్పత్తిః । స్వరూ
పాధిగతి స్తతః। ప్రేమవృద్ధిః పరానందే । తస్యాథస్ఫురణంతతః । భ
గవద్ధర్మనిష్ఠాతః । స్వస్మిన్ తద్గుణశాలితా ప్రేమ్ణోథ పరమాకాష్ఠే

త్యుదితాః భక్తిభూమికాః అద్యాయథా। వ్యాసనారదసంవాదేనారదః। అ
హంపురాతీత భవేభవంమునేదాస్యాస్తుకస్యాశ్చ నవేదవాదినాం నిరూ
పితోబాలక ఏవయోగినాం శుశ్రూషణే ప్రావృషినిర్వివిక్షతాం। తే
మయ్యపేతాఖిలచాపలేర్భకే దాంతేఽధృత క్రీడనకేనువర్తిని చక్రుఃకృ
పాంయద్యపి తుల్యదర్శనాః శుశ్రూషమాణేమునయోల్పభాషిణి । ఉ
చ్ఛిష్టలేపాననుమోదితోద్విజైస్సకృత్స్మభుంజేతదపాస్తకిల్బిషః।ఏవంప్రవృ
త్తస్యవిశుద్ధచేతసః తద్ధర్మ ఏవాత్మరుచిః ప్రజాయతే। తత్రాన్వహంకృష్ణ
కథాః ప్రగాయతామనుగ్రహేణాశృణవం మనోహరాః । తాః శ్రద్ధ
యామేనుపదం విశృణ్వతః ప్రియశ్రవస్యంగ మమాభవద్రతిః । తస్మిన్
తదాలబ్ధరుచేర్మహాత్మనః ప్రియశ్రవస్యస్ఖలితామతిర్మమయయాహమేత
త్సదసత్స్వమాయయాపశ్యేమయిబ్రహ్మణికల్పితంపరే। ఇత్థంశరత్ప్రా
వృషికావృతూహరేర్విశృణ్వతోమేనుసవంయశోఽమలంసంకీర్త్యమానం
మునిభిర్మహాత్మభిః భక్తిః ప్రవృత్తాత్మరజస్తమోపహా। తస్యైవమేనురక్త
స్యప్రశ్రితస్యహతైనసః శ్రద్ధధానస్య బాలస్యదాంతస్యానుచరస్యచ। జ్ఞా
నంగుహ్యతమంయత్తత్సాక్షాద్భగవతోదితం అన్వవోచన్ గమిష్యంతః
కృపయాదీనవత్సలాః। యేనైవాహం భగవతో వాసుదేవస్యవేధసఃమా
యానుభావ మవిదంయేనగచ్ఛంతితత్పదం।ఏతత్సంసూచితంబ్రహ్మన్ తా
పత్రయచికిత్సితంయదీశ్వరే భగవతికర్మ బ్రహ్మణిభావితం ఆమయో
యశ్చభూతానాం జాయతే యేనసువ్రతతదేవహ్యామయంద్రవ్యంనపునా
తిచికిత్సితం ఏవంనృణాంక్రియాయోగాః సర్వేసంసృతిహేతవః తఏవా
త్మవినాశాయ కల్పంతేకల్పితాఃపరే। యదత్రక్రియతేకర్మ భగవత్పరి
తోషణంజ్ఞానంయత్తదధీనంహి భక్తియోగసమన్వితం కుర్వాణాయత్ర
కర్మాణి భగవచ్ఛిక్షయాసకృత్ । గృణంతి గుణనామానికృష్ణస్యాను
స్మరంతిచ। నమోభగవతేతుభ్యం వాసుదేవాయధీమహి ప్రద్యుమ్నా
యానిరుద్ధాయనమస్సంకర్షణాయచ। ఇతిమూర్త్యభిధానేనమంత్ర

మూర్తిమమూర్తికంయజతేయజ్ఞపురుషంసమ్యగ్దర్శనః పుమాన్। ఇమం స్వనిగమం బ్రహ్మన్ నవేద్యమదనుష్ఠితం అదాన్మేజ్ఞానమైశ్వర్యం స్వస్మిన్ భావంచకేశవః । మహత్సేవాద్వివిధా। భగవద్భక్తసేవాసాక్షాద్భగవత్సేవాచ । తత్రాద్యాయథా।మహత్సేవాంద్వారమాహుర్విముక్తేస్తమోద్వారంయోషితాంసంగిసంగంమహాంతస్తేసమచిత్తాఃప్రశాంతాః । విమన్యవస్సుహృదస్సాధవోయే। యేవామయీశేకృతసౌహృదార్థా జనేషుదేహంభరవార్తికేషు। గృహేషు జాయాత్మజరాభిభత్సునప్రీతియుక్తాయావదర్థాశ్చలోకే ।తథా। ప్రసంగమజరంపాశమాత్మనః కవయోవిదుః సఏవసాధుషుకృతః మోక్షద్వారమపావృతం। తితిక్షవః కారుణికాః సుహృదస్సర్వదేహినాం అజాతశత్రవశ్శాంతాః సాధవస్సాధుభూషణాః । మయ్యనన్యేనభావేనభక్తింకుర్వంతియేదృఢాం మత్కృతేత్యక్తకర్మాణః త్యక్తస్వజనబాంధవాః మదాశ్రయకథాతుష్టాః శృణ్వంతికథయంతిచ। తపంతివివిధాస్తాపానైనాన్మద్గతచేతసః తఏతేసాధవస్సాధ్వి సర్వసంగవివర్జితాః సంగస్తేష్వథతే ప్రార్థ్యః సంగదోషహరాహితే । తథా।యత్పాదసంశ్రయాత్సూతమునయః ప్రశమాయనాః సద్యః పునంత్యుపస్పృష్టాః స్వధున్యాపోనుసేవయా తులయామలవేనాపి నస్వర్గంనాపునర్భవం । భగవత్సంగిసంగస్యమర్త్యానాం కిముతాశిషః। తథా। దుర్లభోమానుషోదేహోదేహినాం క్షణభంగురః। తత్రాపిదుర్లభంమన్యేవైకుంఠప్రియదర్శనం। అతఆత్యంతికంక్షేమం పృచ్ఛేభగవతోనఘాః సంసారేస్మిన్ క్షణార్థోపి సత్సంగశ్శేవధిర్నృణాం।తథా।నరోధయతిమాంయోగః నసాంఖ్యంధర్మఉద్ధవ। నస్వాధ్యాయతపస్త్యాగః నేష్టాపూర్తంనదక్షిణా।వ్రతానియజ్ఞఛందాంసి తీర్థానినియమాయమాః । యథావరుంధేసత్సంగః సర్వసంగాపహోహిమాం । సత్సంగేనహిదైతేయాః యాతుధానామృగాఃఖగాఃగంధర్వాప్సరసోనాగాస్సిద్ధాశ్చారణగుహ్యకాః । విద్యాధరా మను

ష్వైశ్యాశ్శూద్రాస్స్త్రియోంత్యజాః రజస్తమఃప్రకృతయస్తస్మిం
తస్మిన్యుగేయుగే । బహవోమత్పదంయాతా స్త్వాష్ట్రకాయాధ వాద
యః । వృషపర్వాబలిర్బాణః మయశ్చాథ విభీషణః సుగ్రీవో హను
మానృక్షో గజో గృధ్రోవణిక్పథః వ్యాధః కుబ్జావ్రజేగోప్యః య
జ్ఞపత్న్యస్తథాపరే। తేనాధీతశ్రుతిగణానోపాసితమహత్తమాఃఅవ్ర
తాతప్తతపసః మత్సంగాన్మాముపాగతాః కేవలేనహి భావేనగోప్యో
గావోనగామృగాః యేన్యేమూఢధియోనాగాః సిద్ధామామీయురంజసా
యన్నయోగేనసాంఖ్యేనదానవ్రతతపోధ్వరైః వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసం
న్యాసైఃప్రాప్నుయాద్యత్నవానపి మత్కామారమణం జారమత్స్వరూ
పావిదోబలాః బ్రహ్మమాం పరమంప్రాపుస్సంగాచ్ఛతసహస్రశః । త
స్మాత్త్వముద్ధవోత్సృజ్యచోదనాం ప్రతిచోదనాం ప్రవృత్తించనివృత్తిం
చశ్రోతవ్యంశ్రుతమేవచ । మామేకమేవశరణ మాత్మానం సర్వదేహి
నాంయాహిసర్వాత్మభావేనమాంయాస్యస్యకుతోభయః।తదయమత్రని
ష్కర్షః।భగవత్సంగంభగవత్సంగిసంగంవాయథాయోగ్యమంతరేణనభగవ
తిభక్తిరుదేతి।ఏతావాంస్తువిశేషః సాక్షాద్భగవత్సంగినాం కృతార్థత్వా
న్నాన్యసంయోగాపేక్షా। భగవత్సంగిసంగినాంతు విద్యతఏవఫలతయా
భగవత్సంగాపేక్షేతి వ్యాఖ్యాతాద్వివిధామహాంతేవా। తద్దయాపాత్ర
తాతతః। తేషాంమహతాందయా స్వకీయైస్సుశీలతాదిగుణైః భగవతి
తేచగుణాభగవతోక్తాః। కృపాలురకృతద్రోహః స్తితిక్షుస్సర్వదేహినాం
సత్యసారోనవద్యాత్మాసమస్సర్వోపకారకః కామైరహతధీర్దాంతః మృ
దుశ్శుచిరకించనః అనీహోమితభుక్శాంతః స్థిరోమచ్ఛరణోమునిః। అప్ర
మత్తోగభీరాత్మాధృతిమాన్ జితషడ్గుణః అమాన మానదఃకల్యోమైత్రః
కారుణికః కవిః। తథా। మదభిజ్ఞంగురుంశాంతముపాసీత మదాత్మకం
అమాన్యమత్సరోదక్షః నిర్మమోదృఢసౌహృదః అసత్వరోర్థజిజ్ఞాసుః

అనసూయురమోఘవాక్ । జాయాపత్యగృహక్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు ఉదాసీనస్సమస్స్వస్థః సర్వేష్వర్థ ఇవాత్మనః। ఇత్యాది। ఉదాహరణం ప్రహ్లాదః। యథా । తస్య దైత్యపతేః పుత్రాశ్చత్వారః పరమాద్భుతాః ప్రహ్లాదో భూన్మహాంస్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంపన్నః సత్యసంధో జితేంద్రియః ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః దాసవత్సన్నతార్యాంఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః భ్రాతృవత్సదృశేస్నిగ్ధః గురుష్వీశ్వరభావనః విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యః మానస్తంభవివర్జితః। నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిస్పృహః శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్। దాంతేంద్రియప్రాణశరీరధీస్సదా ప్రశాంతకామో రహితాసురోఽసురః। ఏతాదృశశిష్యగుణాభావేతు జాతోఽపి మహత్తమసంసర్గః నిరర్థకఇతి తద్యోగ్యతాభవతి। ద్వితీయా భూమికా । సాపిద్వివిధా స్వప్రయత్నానపేక్షా తత్సాపేక్షా చ । తత్రాద్యా యథా తప్తహేమనికాశాభం శితికంఠం త్రిలోచనం ప్రసాదసుముఖం వీక్ష్య ప్రణేముర్జాతకౌతుకాః । స తాన్ ప్రపన్నార్తిహరో భగవాన్ ధర్మవత్సలః ధర్మజ్ఞాన్ శీలసంపన్నాన్ ప్రీతః ప్రీతానువాచహ । శ్రీరుద్రః। యూయం వేదిషదః పుత్రా విదితం వశ్చికీర్షితం అనుగ్రహాయ భద్రం వః ఏవం మే దర్శనం కృతం। యః పరం రంహసస్సాక్షాత్ త్రిగుణాజ్జీవసంజ్ఞితాత్ భగవంతం వాసుదేవం ప్రపన్నస్సప్రియో హి మే స్వధర్మనిష్ఠశ్శత జన్మభిః పుమాన్ విరించతామేతి తతః పరం హి మాం అవ్యాకృతం భాగవతోఽథ వైష్ణవం పదం యథాహం విబుధాః కలాత్యయే । అథ భాగవతా యూయం ప్రియాస్థ భగవాన్ యథా । న మే భాగవతానాం చ ప్రేయాననోఽస్తి కర్హిచిత్ ఇదం వివిక్తం జప్తవ్యం పవిత్రం మంగళం పరం నిశ్శ్రేయసకరం చాపి శ్రూయతాం తద్వదామి వః। ఇత్యనుక్రోశహృదయో భగవానాహ తాన్ శివః। బద్ధాంజలీన్ రాజపుత్రాన్ నారాయణపరో వచః। ఇత్యాది

రుద్రప్రాచేతససంవాదే। యథా। తేమయ్యపేతాఖిలచాపలేర్థేస్వ
ప్రమత్తాపేక్షాయథా। ధ్రువనారదసంవాదే ధ్రువవాక్యం భగ
వతా సుఖదుఃఖహత్యాత్మనాం దర్శితః కృపయా పుంసాం దుర్దర్శోస్మ
ద్విధైస్తు యః। తథాపి మేవినీతస్య క్షాత్రం ఘోరముపేయుషః సురుచ్యా దుర్వ
చోబాణైర్న భిన్నే శ్రయతే హృది। పదం త్రిభువనోత్కృష్టం జిగీషోస్సా
ధువర్త్మ మే బ్రూహ్యస్మత్పితృభిర్బ్రహ్మన్ అన్యైరప్యనధిష్ఠితం। నూనం
భవాన్ భగవతో యోఽంగజః పరమేష్ఠినః వితుదన్నటతే వీణాం హితా
య జగతోర్కవత్। ఇత్యుదాహృతమాకర్ణ్య భగవాన్నారదస్తదా ప్రీ
తః ప్రత్యాహ తం బాలం సద్వాక్యమనుకంపయా। శ్రీనారదః। జనన్యాభి
హితః పంథాః స వై నిశ్శ్రేయసస్య తే। భగవాన్వాసుదేవస్తం భజ తత్ప్ర
వణాత్మనా। ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యం య ఇచ్ఛేచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః ఏకం
హ్యేవ హరేః తత్ర కారణం పాదసేవనం। తత్తాత గచ్ఛ భద్రం తే యమునా
యాస్తటం శుచి। పుణ్యం మధువనం యత్ర సాన్నిధ్యం నిత్యదా హరేః। ఇ
త్యాది। శ్రద్ధా తు తేషాం ధర్మేషు। పూర్వోక్తశిష్యగుణసంపన్నస్య మహాత్మ
సేవమానస్య। తాదృశధర్మానుష్ఠానాదహమపి కృతార్థో భ
వేయమితి రుచివిశేషరూపా శ్రద్ధా తద్ధర్మేషు భవతి। తతశ్చ స్వయమ
ప్యనుతిష్ఠతి॥ తదుక్తం। శుశ్రూషోః శ్రద్దధానస్య వాసుదేవకథారుచిః
స్యాన్మహత్సేవయా విప్రాః పుణ్యతీర్థనిషేవణాత్। యదనుధ్యాసినా యు
క్తాః కర్మగ్రంథినిబంధనం ఛిందంతి కోవిదాస్తస్య కో న కుర్యాత్కథా
రతిం। జ్ఞానం యదాప్రతినివృత్తగుణోర్మిచక్రమాత్మప్రసాదముత యత్ర
గుణేష్వసంగః కైవల్యసమ్మతపథస్త్వథ భక్తియోగః కో నిర్వృతో హ
రికథాసు రతిం న కుర్యాత్। ఇత్యాది। హరికథాపదమన్యేషామపి భాగవ
తధర్మాణాముపలక్షణం। యదాహ బ్రహ్మా। తదస్తు మే నాథ స భూరిభాగో
భవేత్ర మే న్య త్ర తు వా తిరశ్చాం యేనాహమేకోపి భవజ్జనానాం భూ

త్యాని మే తత్తవ పాదపల్లవం। ఇత్యత్ర పాదసేవనం। ఏవమన్యదప్యూహ్యం ఇయంచ శ్రద్ధా సాధనపరిపాకే సవర్ధమానా ఐహికాముష్మిక సర్వ విషయవిరుచిముపజనయతి బుభుక్షుభక్షమాత్రైక శరణం భగవద్ధర్మాచరణైక జీవనం పురుషమాపాదయతి। యథా పరీక్షితః। నైషాతిదుస్సహా క్షున్మాం త్యక్తోదమపి బాధతే పిబంతం త్వన్ముఖాంభోజాచ్చ్యుతం హరికథామృతమిత్యాది। యథా శౌనకాదీనాం। ఆయుర్హరతి వై పుంసాముద్యన్నస్తంచ యన్నసౌ తస్యర్తే యత్క్షణోనీత ఉత్తమశ్లోకవార్తయా। బిలే యతోరుక్రమవిక్రమాన్ యే న శృణ్వతః కర్ణపుటే నరస్య। జిహ్వాసతీ దార్దురికేవ సూత న చోపగాయత్యురుగాయగాథాః। భారంపరంయస్యకిరీటజుష్టమప్యుత్తమాంగం న నమేన్ముకుందం॥ శావౌ కరౌ నో కురుతః సపర్యాం హరేర్లసత్కాంచనకంకణౌ వా। బర్హాయితే తే నయనే నరాణాం లింగాని విష్ణోర్న నిరీక్షతో యే ॥ పాదౌ నృణాం తౌ ద్రుమజన్మభాజౌ క్షేత్రాణి నానువ్రజతో హరేర్యౌ॥ జీవచ్ఛవో భాగవతాంఘ్రిరేణుం న జాతు మర్త్యోభిలభేత యస్తు। శ్రీవిష్ణుపద్యాం మనుజస్తులస్యాః శ్వసన్ శవో యస్తు న వేదగంధం తదశ్మసారం హృదయం బతేదం యద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః॥ న విక్రియేతాథ యదా వికారో నేత్రే జలం గాత్రరుహేషు హర్ష ఇత్యాది॥ శ్రద్ధావిహీనాస్తు। కేచిద్విషయభోగపరాః కేచిత్పాండిత్యాదిగర్వేణ భగవద్భక్తనిందాపరాః ॥ స తాం నిరయే పి నిందనీయా ఏవ భవంతి తత్ర ప్రథమే యథా॥ యన్న వ్రజంత్యఘభిదో రచనానువాదాత్ శృణ్వంతి యేన్యవిషయాః కుకథా మతిఘ్నీః॥ యాస్తు శ్రుతా హతభగైర్నృభిరాత్తసారాస్తాంస్తాన్ క్షిపంత్యశరణేషు తమస్సు హంత। తరవః కిం న జీవంతి భస్త్రాః కిం న శ్వసంత్యుత। న ఖాదంతి న మేహంతి కిం గ్రామపశవో పరే। శ్వవిడ్వరాహోష్ట్రఖరైస్సంస్తుతః పురుషః పశుః। న యత్కర్ణపథోపేతో జాతు నామ గదాగ్రజః ॥ ఇత్యాది॥ భగవద్భక్తనిందాపరా యథా। ముఖబాహూరుపాదే

భ్యఃపురుషస్యాశ్రమైఃసహ॥ చత్వారోజజ్ఞిరేవర్ణాగుణైర్విప్రాదయఃపృ
క్థ॥ యఏషాంపురుషంసాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరం॥ నభజంత్యవజా
నంతిస్థానాద్భ్రష్టాః పతంత్యధః॥ దూరేహరికథాఃకేచిత్ దూరేచాచ్యు
తకీర్తనాః॥ స్త్రియఃశూద్రాదయశ్చైవతేనుకంప్యాభవాదృశాం॥ రాజ
సాఘోరసంకల్పాఃకాముకా అహిమన్యవః॥ దాంభికామానినః పా
పావిహసంత్యచ్యుతప్రియాన్॥ వదంతితేన్యోన్యముపాసితస్త్రియోగృ
హేషుమైథున్యపరేషుచాశిషః॥ యజంత్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృ
త్త్యైపరేఘ్నంతిపశూనతద్విదః॥ శ్రియావిభూత్యాభిజనేనవిద్యయాత్యా
గేనరూపేణబలేనకర్మణా॥ జాతస్మయేనాంధధియఃసహేశ్వరాన్ స
తోవమన్యంతిహరిప్రియాన్ఖలాః॥ సర్వేషుశశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థితం
యథాఖమాత్మానమభీష్టమీశ్వరం॥ వేదోపగీతంచనశృణ్వతేబుధా
మనోరథానాంప్రవదంతివార్తయా॥ హిత్వాత్మమాయారచితాగృహాపత్యసు
హృత్స్త్రియః॥ తమోవిశంత్యనిచ్ఛంతోవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥ నభజి
తుమపియేషాంస ఇజ్యోహరిరధనాత్మధనప్రియోరసజ్ఞః॥ శ్రుతధనకులకర్మ
ణాంమదైర్యే విదధతిపాపమకించనేషుసత్సు। ఏవమన్యదప్యూహనీయం॥
తస్మాద్భగవద్ధర్మశ్రద్ధాభవతి తృతీయాభూమికా॥ తతోహరిగుణశ్రుతిః।
యథా। ఇత్థంపరస్యనిజవర్త్మ రిరక్షయాత్తలీలాతనోస్తదనురూప విడంబ
నాని॥ కర్మాణికర్మకషణానియదూత్తమస్యశ్రూయాదముష్య పదయోరను
వృత్తిమిచ్ఛన్। మర్త్యస్తయానుసవమేధితయాముకుంద శ్రీమత్కథాశ్ర
వణకీర్తనచింతయైతి॥ యద్ధామదుస్తరకృతాంతజవాపవర్గంగ్రామాద్వ
నంక్షితిభుజోపియయుర్యదర్థాః॥ సంసారసింధుమతి దుస్తరముత్తితీ
ర్షోర్నాన్యః ప్లవోభగవతఃపురుషోత్తమస్య । లీలాకథారసనిషేవణ
మంతరేణపుంసోభవేద్వివిధదుఃఖదవార్దితస్య॥ నివృత్తతర్షైరుపగీయ
మానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోభిరామాత్ । కఉత్తమశ్లోకగుణాను

వాదాన్ను మాన్ విరజ్యేత విస్తాపకుష్ఠాత్ ॥ హరిగుణశ్రుతిరితికృత్యస్య
భాగవతధర్మాపలక్షణం॥ తథాచ॥ కోను రాజన్ ఇంద్రియవాన్ ము
కుందచరణాంబుజం॥ నభజేత్సర్వతో మృత్యురుపాస్యమమరోత్తమైః॥ త
చ్చభజనంవివృతం॥ శ్రవణంకీర్తనంవిష్ణోస్స్మరణంపాదసేవనం॥ అర్చనం,
వందనందాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనం॥ ఇతిపుంసార్పితావిష్ణోఃభక్తిశ్చన
వలక్షణం॥ క్రియతే భగవత్యద్ధాతన్మన్యేఽధీతముత్తమం॥ తదేవసంతుష్
ప్తం॥ తస్మాద్భారతసర్వాత్మా భగవాన్ హరిరీశ్వరః॥ శ్రోతవ్యఃకీర్తితవ్య
శ్చస్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాభయం॥ క్రమేణోదాహరణం॥ సంకీర్త్యమానో భగ
వానసంతః శ్రుతానుభావోవ్యసనంహిపుంసాం॥ ప్రవిశ్యచిత్తంవిధునో
త్యశేషంయథాతమోర్కోఽభ్రమివాతివాతః॥ మృతాంగరస్తాహ్యసతీర్
సత్కథానకథ్యతేయద్భగవానధోక్షజః॥ తదేవసత్యంతదుహైవమంగ
ళంతదేవపుణ్యంభగవద్గుణోదయం॥ తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవంతదే
వశశ్వన్మనసోమహోత్సవం॥ తదేవశోకార్ణవశోషణం నృణాంయదుత్తమ
శ్లోకయశోనుగీయతే॥ నతద్వచశ్చిత్రపదంహరేర్యశోజగత్పవిత్రంప్ర
గృణీతకర్హిచిత్॥ తద్ధ్వాంక్షతీర్థంనతుహంససేవితంయత్రాచ్యుతస్తత్ర
హిసాధవోమలాః॥ తద్వాగ్విసర్గోజనతాఘవిప్లవోయస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబ
ద్ధవత్యపి॥ నామాన్యనంతస్యయశోంకితానియచ్ఛృణ్వంతిగాయంతిగృ
ణంతిసాధవః॥ యశశ్శ్రియామేవపరిశ్రమఃపరోవర్ణాశ్రమాచారతపః
శమాదిషు॥ అవిస్మృతిః శ్రీధరపాదపద్మయోర్గుణానువాదశ్రవణాదిభి
ర్హరేః॥ అవిస్మృతిఃకృష్ణపదారవిందయోఃక్షిణోత్యభద్రాణిశమంతనో
తిచ॥ సత్త్వస్యశుద్ధింపరమాంచభక్తింజ్ఞానంచవిజ్ఞానవిరాగయుక్తం॥ స్మర
తఃపాదకమలమాత్మానమపియచ్ఛతి॥ కిన్వర్థకామాన్భజతోనాత్యభీ
ష్టాన్ జగద్గురుః॥ ధృష్టంతవాంఘ్రియుగళంజనతాపవర్గంబ్రహ్మాదిభిర్హృ
దివిచింత్యమగాధబోధైః॥ సంసారకూపపతితోత్తరణావలంబంధ్యా

యంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మృతిస్యాత్ । తన్నఃసమాదిశోపాయం యేనతేచరణాబ్జయోః॥ స్మృతిర్యథాన విరమేదపిసంసరతామిహ॥ తస్య ద్రజో రాగవిషాదమన్యుమానస్పృహాభయదైన్యాదిమూలం । హిత్వా గృహంసం స్మృతిచక్రవాలం నృసింహపాదంభజతోకుతోభయం ॥ అహో అమీషాంకిముకారిశోభనం ప్రసన్న ఏషాంస్విదుతస్వయంహరిః॥ యైర్జన్మలబ్ధంనృషుభారతాజిరే ముకుందసేవౌపయికంస్పృహాహినః॥ యఃసంతర్ప్యచరణౌప్రేమ్ణాపాదసం వాహనాదిభిః॥ జగద్గురుంభర్తృబుధ్యాతాసాంకింవర్ణ్యతేతపః॥ వైదికస్తాంత్రికోమిశ్ర ఇతిమేత్రివిధోమఖః త్రయాణామీప్సితేనైవవిధినామాంసమర్చయేత్। ఏవంక్రియాయోగపథైః పుమాన్ వైదికతాంత్రికైః॥ అర్చన్నుభయతః సిద్ధింమత్తోవిందత్యభీప్సితాం॥ యత్పాదయోరశఠధీః సలిలంప్రదాయదూర్వాంకురైరపి విధాయసతీంసపర్యాం॥ అప్యుత్తమాంగతిమసౌభజతేత్రిలోకీ మాశ్వానవిక్లబమనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్॥ అహోప్రణామాయకృతఃసముద్యమఃప్రపన్నభక్తార్థవిధౌసమాహితః॥ యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహోమరైరలబ్ధపూర్వోపసదేసురేష్వితః॥ తత్తేనుకంపాం సుసమీక్షమాణో భుంజాన ఏవాత్మకృతంవిపాకం॥ హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే జీవేతయోముక్తిపదేసదాయభాక్ ॥ మమాద్యామంగళంనష్టంఫలవాంశ్చైవమేభవః॥ యన్నమస్యేభగవతో యోగిధ్యేయాంఘ్రిపంకజం॥ పతితస్ఖలితోవార్తఃక్షుత్త్వావావివశోగృణన్ ॥ హరయేనమ ఇత్యుచ్చైర్ముచ్యతేఘోరకిల్బిషాత్ నతాస్స్మతేనాథపదారవిందంకదింద్రియప్రాణమనోవచోభిః । యచ్చింత్యతేతద్ధృదిభావయుక్తైర్ముముక్షుభిఃకర్మమయోరుపాశాత్। గీతాసుచ। మన్మనాభవమద్భక్తోమద్యాజీమాంనమస్కురు। మామేవైష్యసిసత్యంతే ప్రతిజానేప్రియోసిమే। యన్నామశ్రుతిమాత్రేణపుమాన్భవతినిర్మలః తస్యతీర్థపదః కింవాదాసానామవశిష్యతే॥ కించిత్రమచ్యుతతవైతదశేషబంధో దాసేష్వనన్యశరణేషుయదాత్మసాత్త్వం [illegible]

హమ్మృగ్యస్స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీడిత పాద పీఠః। కా
యేనవాచామన సేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మ నావాప్రకృతేస్స్వభావాత్।
కరోతియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతి సమర్పయేత్తత్। అహో
భాగ్యమహోభాగ్యంనందగోప వ్రజౌకసాం।యన్మిత్రంపరమానందం
పూర్ణం బ్రహ్మసనాతనం। ఇత్థంసతాం బ్రహ్మ సుఖానుభూత్యా
దాస్యంగతానాంపరదైవతేన మాయాశ్రితానాంనరదారకేణ సార్ధం
విజహ్రుః కృతపుణ్యపుంజాః। మర్త్యోయదాత్యక్త సమస్తకర్మానివేది
తాత్మావిచికీర్షితో మే తదామృతత్వం ప్రతిపద్యమానః మయాత్మభూ
యాయచకల్పతేవై। ధర్మార్థ కామఇతియోఽభిహిత స్త్రివర్గః ఈక్షాత్ర
యీనయదమౌవివిధాచవార్తా మన్యేతదేతదఖిలంనిగమస్యసత్యంస్వాత్మా
ర్పణంచసుహృదఃపరమస్యపుంసః। దేవర్షిభూతాప్తనృణాంపితౄ
ణాంనకింకరోనాయ మృణీచ రాజన్। సర్వాత్మనాయశ్శరణంశరణ్యంగ
తోముకుందంపరిహృత్యకృత్యంతస్మాదేవంరూపేణయథాశక్తి భాగవత
ధర్మానుష్ఠానంభవతిచతుర్థభూమికా। ఏతచ్చతుష్టయంసాధనమేవ। [illegible]
తోరత్యంకురోత్పత్తిః। రతిర్నామభక్తిరసస్థాయీభావః।శ్రుతచిత్తప్రవిష్ట
భగవదాకారతారూప సంస్కారవిశేష ఇతివక్ష్యతే। సఏవాంకురోభా
గవత ధర్మానుష్ఠానాత్మకబీజస్య। తదుక్తం। సతాంప్రసంగాన్మమవీర్య
సంవిదోభవంతిహృత్కర్ణరసాయనాఃకథాః।తజ్జోషణాదాశ్వపవర్గ
వర్త్మనిశ్రద్ధారతిర్భక్తిరనుక్రమిష్యతి। శ్రద్ధాభక్తిరసానుభావః।తతోర
తిస్థాయీభావః। తతస్సఏవభక్తిరసతాంప్రాప్నోతీత్యర్థః। ఏవంమనఃక
ర్మవశంప్రయుంక్తే అవిద్యయాత్మన్యుపధీయమానే। రతిర్నయావన్మయి
వాసుదేవేనముచ్యతేదేహయోగేన తావత్।భవాపవర్గో భ్రమతోయ
దాభవేజ్జనస్యతర్హ్యచ్యుతసత్సమాగమః సత్సంగమోయర్హి తదైవస
ద్గతౌపరావరేశేత్వయిజాయతేరతిః। త్వయిమేఽనన్య విషయారతిర్మధుప

తేసకృత్। రతిముద్వహతామద్ధా గంగేవౌఘముదన్వతి। కర్మభిర్భ్రామ్య మాణానాంయత్రక్వాపీశ్వరేచ్ఛయా।మంగళాచరితైర్దానైర్రతిర్నః కృష్ణఈశ్వరే। ఇయంచపంచమీభూమికా।భక్తేఃస్వరూపం।ఏతస్యాఏవప రిపాక విశేషాదవ్యాప్తద్భూమికాః ఫలభూతాః । స్వరూపాధిగతిస్తతః ప్రత్యగాత్మస్వరూపస్య స్థూల। సూక్ష్మదేహద్వయవ్యతిరిక్తత్వేన సాక్షా త్కారష్షష్ఠీభూమికా। అన్యథా దేహేంద్రియాది విశేషేణజాతాయా అపిరతేరనిర్వాహాత్।తదుక్తం।జ్ఞానంనిశ్రేయసార్థాయ పురుషస్యాత్మ దర్శనం।యదాహుర్వర్ణయేతత్తేహృదయగ్రంథి భేదనం।అనాదిరా త్మాపురుషోనిర్గుణఃప్రకృతేఃపరః।ప్రత్యగ్ధామాస్వయంజ్యోతిర్విశ్వంయేన సమన్వితం। సఏషప్రకృతింసూక్ష్మాందైవీంగుణమయీంవిభుః।యదృచ్ఛయై వోపగతామభ్యపద్యతలీలయా।గుణైర్విచిత్రాంస్సృజతీంసరూపాఃప్ర కృతింప్రజాః విలోక్యముముహేసద్యఃస ఇహజ్ఞానగూహయా। ఏవంప రాభిధ్యానేనకర్తృత్వం ప్రకృతేఃపుమాన్। కర్మసుక్రియమాణేషు గుణై రాత్మనిమన్యతే।ఏతస్యసంసృతిబంధః పారతంత్ర్యంచతత్కృతంభవత్య కర్తురీశస్యసాక్షిణోనిర్వృతాత్మనః।యథా।ఆత్మానిత్యోవ్యయశ్శుద్ధఃఏకః క్షేత్రజ్ఞఆశ్రయః।అవిక్రియస్స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకోహ్యనపావృతః॥ఏవం ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనోలక్షణైఃపరైః॥ అహంమమేత్యసద్భావందేహా దౌమోహజంత్యజేత్॥ ఏవంచశుద్ధత్వంపదలక్ష్యేవగతేతత్పదలక్ష్యేనస హాభేదజ్ఞానంభవతి॥ తదప్యుక్తం॥ కృష్ణమేనమవేహిత్వమాత్మానమఖిలా త్మనాం॥ జగద్ధితాయసోహంత్వందేహీవాభాసిమాయయా॥ ఇత్యాది॥ ఏతాదృశజ్ఞానస్యభక్త్యుత్తరకాలత్వందర్శితం॥ వాసుదేవేభగవతి భక్తి యోగః ప్రయోజితః। జనయత్యాశువైరాగ్యంజ్ఞానంచయదహైతుకం శ్రేయఃస్సృతింభక్తిముదస్యతేవిభోక్లిశ్యంతియేకేవలబోధలబ్ధయే॥ తేషా మసౌక్లేశలఏవశిష్యతేనాన్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినః॥ ఇత్యాది॥ ఏ తాదృశతత్వజ్ఞానేసతివైరాగ్యదార్ఢ్యేభగవతి ప్రేమ్ణోవివృద్ధిర్భవ

తి సప్తమీభూమికా॥ యథా॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్కయా॥
కృష్ణగ్రహ గృహీతాత్మా నవేదజగదీదృశం॥ ఆసీనః పర్యటన్ న్నశ్నన్ శ
యానః ప్రపిబన్ బ్రువన్ ॥ నానుసంధత్త ఏతాని గోవిందపరిరంభితః ॥
క్వచిద్రుదతి వైకుంఠ చింతాశబలచేతనః॥ క్వచిద్ధసతి తచ్చింతాహ్లాదేనో
ద్గాయతి క్వచిత్॥ నదతి క్వచిదుత్కంఠో విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ ॥ క్వచిత్త
ద్భావనాయుక్త స్తన్మయోనుచకార హ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీ మాస్తే సం
స్పర్శనిర్వృతః॥ అస్పందప్రణయానంద సలిలామీలితేక్షణః॥ సఉత్తమశ్లో
కపదారవిందయోర్నిషేవయాకించన సంగలబ్ధయా॥ తన్వన్ పరాంనిర్వృ
తిమాత్మనో ముహుర్దుస్సంగదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ సప్రహ్లాదః॥
తథా॥ ఏవంనిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే ॥ వాసుదేవే భగవతి యయా
సంలభతే రతిః॥ నిశమ్య కర్మాణి గుణానతుల్యాన్ వీర్యాణి లీలాతనుభిః కృ
తాని॥ యదాతిహర్షోత్పులకాశ్రుగద్గదం ప్రోత్కంఠ ఉద్గాయతి రౌతి
నృత్యతి। యదా గ్రహగ్రస్త ఇవ క్వచిద్ధసత్యాక్రందతి ధ్యాయతి వందతే జనం
ముహుః శ్వసన్ వక్తి హరే జగత్పతే నారాయణేత్యాత్మమతిర్గతత్రపః॥
యదా పుమాంస్త్యక్తసమస్తబంధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః॥ ని
ర్దగ్ధకర్మానుశయో మహీయసా భక్తిప్రయోగేణ సమేత్యధోక్షజం॥ అధో
క్షజాలంభమిహాశుభాత్మనః ॥ శరీరిణః సంసృతిచక్రశాతనం ॥ తద్బ్రహ్మని
ర్వాణసుఖం విదుర్బుధాస్తతో భజధ్వం హృదయే హృదీశ్వరం ॥ ఏవము
న్మదప్రాయాహ్యేయం ॥ ఏతాదృశదశోత్పత్తి పర్యంత ఏవ సాధనాభ్యాసః ।
అతః పరంతు భూమికా చతుష్టయమయత్న సాధ్యం ॥ తస్యాద్ధస్ఫురణం
తతః తస్య ప్రేమాస్పదీభూతస్య భగవతః సాక్షాత్కారః ప్రేమాతిశ
య హేతుకోష్టమీ భూమికా ॥ తదుక్తం ॥ నైకాత్మతాం మే స్పృహయం
తి కేచిత్ మత్పాదసేవాభిరతా మదీహాః । యేన్యోన్యతో భాగవతాః ప్రస
జ్య సభాజయంతే మమ పౌరుషాణి ॥ పశ్యంతి తే మే రుచిరాణ్యంబ సంతః
ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనాని। రూపాణి దివ్యాని వరప్రదాని సాకంవాచం

స్పృహణీయాం వదంతి। వైదర్భ్యరియా వయసైరుదార విలాసహాసేక్షిత
వామసూక్తైః॥ హృతాత్మనో హృతప్రాణాంశ్చ భక్తిరనిచ్ఛతో గతి మ
ణ్వీంప్రయుంక్తే॥ ఏవమన్యదప్యూహ్యం। భగవద్ధర్మనిష్ఠాతః। యథా విష్ణు
పురాణే॥ సాలగ్రామే మహాభాగే భగవన్న్యస్తమానసః॥ ఉవాస సుచి
రం కాలం మైత్రేయ పృథివీపతిః॥ అహింసాదిష్వశేషేషు గుణేషు గుణినాం వ
రః॥ అవాప పరమాం కాష్ఠాం మనసశ్చాపి సంయమం। యజ్ఞేశాచ్యుత
గోవింద మాధవానంత కేశవ॥ కృష్ణ విష్ణో హృషీకేశేత్యాహ రాజా స కే
వలం॥ నాన్యజ్జగాద మైత్రేయ కించిత్ స్వప్నాంతరేష్వపి। ఏతత్పరం
తదర్థంచ వినా నాన్యదచింతయత్॥ సమిత్పుష్పకుశాదీనాం చక్రే వేదక్రి
యాదృతే। నాన్యాని చక్రే కర్మాణి నిస్సంగో యోగతాపసః॥ పృథ్వీప
తిః భరతః॥ శ్రీభాగవతేచ॥ అంబరీషో మహాభాగ స్సప్తద్వీపవతీం మహీం
అవ్యయాంచ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం భువి। మేనేతి దుర్లభం పుం
సాం సర్వతస్స్వప్నసంస్తుతం। విద్వాన్ విభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పు
మాన్। వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు ప్రాప్తో భావం పరం విశ్వం
యేనేదం లోష్టవత్స్మృతం। స వై మనః కృష్ణపదారవిందయోర్వచాంసి వై
కుంఠగుణానువర్ణనే। కరౌ హరేర్మందిరమార్జనాదిషు శ్రుతించకా
రాచ్యుత సత్కథోదయే। ముకుందలింగాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగా
త్రస్పర్శేంగసంగమం। ఘ్రాణంచ తత్పాదసరోజ సౌరభశ్రీమత్తులస్యాం
రసనాం తదర్పితే। పాదౌ హరేః క్షేత్రపదానుసర్పణే శిరో హృషీకేశప
దాభివందనే। కామంచ దాస్యే నతు కామకామ్యయా యథోత్తమశ్లోకజ
నాశ్రయారతిః। ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరేధియజ్ఞే భగవత్యధో
క్షజే। సర్వాత్మభావం విదధన్మహీమిమామన్విష్టవిప్రాభిహితశ్శశాస హ।
యథా వా। తం మోపయాతం ప్రతియంతు విప్రా గంగాచ దేవీ ధృతచి
త్తమీశే। ద్విజోపసృష్టః కుహనస్తక్షకాఖ్యః దశత్వలం గాయత విష్ణుగా
థాః। పునశ్చభూయాద్భగవత్యనంతే రతిః ప్రసంగశ్చ తదాశ్రయేషు స

హాత్మ్యదాంయాముపయాదిస్పృష్టింమైత్ర్యస్తుసర్వత్రనమోఽవ్యశేష్యః । శ్రీ
తి స్తోత్రాణాం వ్యవసాయయుక్తః ప్రావినయా లేపకు శేముధీనః । ఉదస్తాశ్రోద షి
ణకూలి ఆక్షేపసముద్రపశ్చాత్ స్వస్వసుతస్య స్వభారః । రాజాపరమత్ । ఏవం
భక్తిష్విన్నరగేశదే స్రాహితోపవిష్టేదివి దేవసంఘాః ప్రవిశ్యభూమా
వ్యకిరన్ ప్రసూనైః ముదాముహుర్దుందుభయశ్చ నేదుః । యథానాప
యాంత్యహమహరహోగాన్ భ్రమంతః కర్మవర్త్మసు । త్వద్వార్తయాంతిరా
ష్టాః తావకైమనసర్తంతమః త్వదీయోపయుక్త స్రగ్గంధవాసోఽలంకా
రచర్చితాః । ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవమాయాంజయేమహి । ఏవముక్త
వద్భ్యాసాస్య । భగవద్ధర్మే నిష్ఠా ప్రయుక్త పూర్వకా సాధనం । స్వతస్సి
ద్ధా భగవద్ధర్మనిష్ఠా ఫలభూతా భవతీన వద భూమికా । స్వసిద్ధా
ఇతి । యథా । యేషామహం ప్రియ ఆత్మాసుతశ్చ సఖాగురుస్సుహృదో
దైవమిష్టం । ఏవమవిసశ్వరం భగవత్తుల్యగుణావిర్భావో భవతీవ భూ
మికా । ప్రేమ్ణాధపగమకాష్ఠా । ప్రాణపరిత్యాగావధివిరహాసహిష్ణు
తారూపా । యథా । గోపీనాం పరమానంద ఆసీద్గోవిందదర్శనే । క్షణం
యుగశతమివ యాసాం యేన వినాభవత్ అంతియుద్ధవాన హ్యాకా
సంత్యటియుగాయతే త్వామపశ్యతాం । కుటిలకుంతలం శ్రీముఖంచతే జ
డ ఉదీక్షతాం పక్ష్మకృద్దృశాం । యహ్యేంబుజాక్షాపససార భోభవాన్
కురూన్మధూన్వాధసుహృద్దిదృక్షయా । తత్రాబ్దకోటి ప్రతిమః క్షణోభవే
త్ రవింవినాక్ష్ణోరివనస్తవాచ్యుత । అంతర్గృహగతాః కాశ్చిద్గోప్యోలబ్ధవి
నిర్గమాః । కృష్ణంతద్భావనాయుక్తాః దధ్యుర్మీలితలోచనాః దుస్సహ
ప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః । ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృ
త్యాక్షీణమంగళాః । తమేవపరమాత్మానంజారబుద్ధ్యాపిసంగతాః జ
హుర్గుణమయందేహంసద్యః ప్రక్షీణబంధనాః । ఇత్యాది । విష్ణుత్రింశ
త్కాదాహృతం । అనంతరోల్లాసేతు స్వప్రపంచందిరూప ఇత్యతేప్రేమ

త్యుపరమ్యతే। లక్షణం భగవద్భక్తేస్సాధనం సోప పత్తికం। సభూమికం
స్వరూపం చ యథామత్యుపవర్ణితం। ఇతి శ్రీమద్విశ్వేశ్వరసరస్వతీ పూ
జ్యపాదశిష్య శ్రీమధుసూదనసరస్వతీ కృతే శ్రీహరిభక్తిరసాయనే సాధ
నభక్తిసామాన్యనిరూపణం నామ ప్రథమోల్లాసః॥ సమాప్తః

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు।

—:—

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
౧	౧	న్నిష్టాం	న్నిష్టాం
	౫	ప్రణి	ప్రణీ
	౮	ముడు	ముక్ష
	౧౯	ణాక్ప్రయాణేశ్చ త్రాశ్వ	ణాక్ప్రయణేష్ట త్రాశ్వ
	౨౧	పాత్రాముణాక్ప్రయణే	పాత్రాముణాక్ప్రయణ.చ
౨	౧౨	రోదన	రోధన
	౨౦	రన్వ్యుతిశ్యా	రన్వ్యుతిశ్యా
౩	౧౪	సంఘిస్తు	సంభిస్తు
	౧౭,౧౯	పక్షే.పాణి:	పక్షపాణి:
	౧౮	పురుషార్థత్య	పురుషార్థత్వ
	”	ఇచ్చా	ఇచ్ఛా
౪	౧	ఖసుస్య	సుఖస్య
	౩	ఖావత్వే	ఖాధ్యత్వే
	౪	ఇదిచే	ఇతిచే
	౫	అత:	అత:
	౧౦	సుఖ	సుఖ
	౧౩	సుఖస్యాపి	సుఖస్యాపి
	౨౪	వ్యానస్మిత్యాభిదేయ	వ్యాన జ్మిత్యాభిధేయ
	౨౫	ఆఖిల	అఖిల
౫	౧	ధర్మస్వను	దర్శస్వను
	౩	ఏవప్రిం	ఏవక్షిం
౬	౪	క్రియతేనయతి	క్రియతేనయతి
	౧౬	తదధీన	తదనధీన
	౨౫	కతార్థతా	కృతార్థతాం
౭	౧	ప్రేయాంతరం	ప్రేయాంతరం
		నిరదేశ్యేత్	నిరదేశ్యేత్
	౯	మనోభిరామాత్	మనోభిరామాత్
	౧౬	విద్యైవ	విద్యైవ
	౧౭	దివిషంతి	వివిదిషంతి
	౨౪	కామామనస:	కామమనస:

పుట.	పఙ్క్తి	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
	౧౩	సఖజి	సఖజ
	౧౫	సస్త	సత్సు
	౨౨	నాన్యః	నాఽన్యః
	౨౩	దిఽతస్న	దిఽతస్య
౩౬	౧	వాదాన్నమాఽ	వాదాత్సమాఽ
	౧౬	తాధవిష్ట	తాభువిష్ట
౩౭	౬	సేవోపయుకం	సైవోపయుకం
	౭	యఃసంతర్ప్య	యాస్సంతర్ప్య
	౧౨	తమాగతి	తమాంగతిం
౩౮	౨౪	దతా	ద్గతా
౩౯	౧౬	అపక్రియ	అగ్రక్రియ
	,,	స్వదృదోఢా	స్పృష్టగోఢా
	,,	నపావ్యతః	నపావృతః
	౧౮	లక్షణోన	లక్ష్యేణ
	౨౦	సోఽహంత్వం	సోఽపత్ర
	,,	దేహిం వాభాసి	దేక్షీంవాభాసి
	,,	ఇత్యాది	ఇత్యాది
౪౦	౨౦	తస్యార్థ	తస్యార్థః
	౨౩	భాగవతః	భాగవతాః
	౨౫	వక్రారుణ	వక్రారుణ
౪౧	౩	నిష్టాతః	నిష్ణాతః
౪౨	౬	నిపా	నిష్ణా
	౧౯	కాశ్య	కాశ్చ

10029